

ВСТУП

Актуальність теми. Становлення України як сучасної правової, демократичної та соціальної держави поєднується з впливом як позитивних (формування у свідомості людини інституту власності, зміцнення національної правосвідомості, розвиток сфери надання соціально-адміністративних послуг тощо), так і негативних явищ (зростання рівня правопорушень, розвиток тіньової економіки, безробіття, поява нових корупційних схем тощо). Поточні суспільно-політичні процеси свідчать, що будівництво демократичної держави, нажаль, супроводжується підвищенням рівня корупції. Перехідний тип економіки, політична та економічна нестабільність часто крокують поряд зі збільшенням хабарництва, як різновиду корупційних явищ, виникненням нових корупційних відносин, в обхід антикорупційному законодавству.

Корупція становить загрозу національній безпеці та є однією з серйозних перешкод на шляху розвитку країни. Українська держава практично нічого не може пред'явити суспільству в якості реальних досягнень з протидії корупції, натомість демонструючи поодинокі факти боротьби з корупціонерами. Антикорупційна діяльність в Україні сьогодні потребує впровадження нових ефективніших заходів та ревізії існуючих.

Корупція негативно впливає на громадську свідомість кожного з нас та псує міжнародні відносини з країнами партнерами, підтримка яких для нас важлива. На нинішньому етапі розвитку суспільства питання боротьби із корупцією є надзвичайно актуальною для України, яка виборола свою незалежність і утвердилась як самостійна держава у світовому співтоваристві. Сталість демократичного розвитку нашої країни у значній мірі залежить від втілення принципів законності та справедливості, неухильного додержання всіма державними службовцями букви закону, подолання випадків хабарництва, незаконного одержання посадовими особами матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Ситуація, яка існує зараз на теренах нашої держави є складною та досить суперечливою, нам бракує скоординованої державної політики у боротьбі з корупцією, вузьке бачення шляхів протидії. Зусилля влади зводяться до традиційних підходів, які призводять до розпорошеності антикорупційних зусиль, базується на репресивних засобах не дієвих в умовах сьогодення.

Оцінка стану протидії корупційним проявам, неодноразові соціологічні і кримінологічні опитування та інтерв'ювання, на жаль, доводять, що в Україні не проводиться послідовних кроків з формування єдиної антикорупційної політики, зокрема у сфері запобігання та переслідування корупціонерів та їх протиправної діяльності.

Корупційні явища завдають значну матеріальну та моральну шкоди великому колу громадян, згубно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання, особливо недержавних форм власності. Корупція в правоохоронних органах зменшує ефективність боротьби зі злочинністю, тим самим сприяє погіршенню кримінальної ситуації в країні.

На думку зарубіжних урядовців та бізнесменів, саме поширення корупції є однією з основних проблем для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими державами, причиною їх небажання вкладати значні інвестиції у вітчизняну економіку. Вище зазначене яскраво свідчить, що пошук дієвих шляхів протидії корупційній злочинності в Україні є актуальним завданням для нашого суспільства.

Корупція підриває довіру громадськості до держави, згубно впливає на економічний розвиток та становить реальну загрозу національній безпеці більшості країн світу. Головні фактори, які сприяють поширенню корупції - це збіднілість населення, погіршення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків в суспільстві, відсутність досконалої системи соціального захисту. Корупція в Україні набула характеру системності. Вона зачепає всі сфери суспільного життя та є основним та швидкий засобом вирішення питань, досягнення

певних індивідуальних корисливих цілей. Корупція перешкоджає інтеграції України в Європейське Співтовариство. Проблема дієвої протидії корупції в Україні потребує невідкладного вжиття комплексних, послідовних заходів, основою яких може бути антикорупційний досвід Польщі та Сінгапуру.

Отже, вищевказане підтверджує доцільність наукового опрацювання теми магістерської роботи «Теоретично - правові аспекти протидії корупції».

Аналіз сучасного стану розробленості теми у науковій літературі. У різній мірі проблематиці протидії корупції на етапі формування правової держави в Україні присвятили свої публікації українські дослідники В.Є. Боднар, О.Ю. Бусол, Т.Є. Дунаєва, О.Г. Кальман, С.М. Клімова, І.В. Коруля, О.О. Онишук, Ю.П. Мірошник, О.Д. Маркєєва, А.О. Мельник, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, С.О. Омельченко, С.О. Павленко, В.М. Соловійов, Д.М.І. Хавронюк. Констатуючи вагомий науковий внесок названих вчених у розробку цієї тематики, відзначимо, що наявні дослідження проблем протидії корупції в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні є недостатніми.

Теоретично не розробленою залишилась низка ключових питань, пов'язаних із втіленням в життя дієвих методів запобігання та протидії корупції.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у висвітленні причин появи корупції та формулюванні концептуальних засад запобігання та протидії корупції в Україні на основі міжнародного досвіду боротьби з корупцією.

На розкриття мети спрямовані такі завдання роботи:

- проаналізувати правове регулювання антикорупційної діяльності, розкрити юридичну природу та зміст;
- проаналізувати стан запобігання та протидії корупції в Україні;
- охарактеризувати найбільш ефективні механізми протидії корупції на основі міжнародного досвіду;
- на підставі теоретичного дослідження надати рекомендації щодо вдосконалення регламентації правовідносин у антикорупційній діяльності

Об'єктом дослідження є теоретико-правові аспекти протидії корупції в Україні.

Предметом дослідження є висвітлення загальнотеоретичних та історико-правових засад появи корупції та ефективних механізмів її подолання.

Методи дослідження. Під час написання магістерської роботи використано комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів, які часто використовуються у сучасній юриспруденції.

Діалектичний метод наукової розвідки – всі державно-правові явища досліджувати у взаємозв'язку і взаємовпливі, постійному русі. Історико-правовий та порівняльно-правовий методи використано при дослідженні генези становлення та розвитку корупційних явищ в Україні; формально-догматичний – при дослідженні нормативно-правових засобів протидії корупції в Українській державі. Такі наукові прийоми як аналіз, синтез, сходження від абстрактного до конкретного дали змогу дослідити стан корупційних дій в Україні. Також використовувався системний метод та метод моделювання який було використано при дослідженні умов забезпечення якісного механізму боротьби з корупцією.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в:

- в отриманні нових теоретико-правових результатів, які розв'язують проблеми запобігання та протидії корупції в Україні;
- дослідженні першопричин появи корупції - як соціального явища, здійсненні аналізу стану корупції в нашій державі, та як наслідок пошуку нових ефективних механізмів задля досягнення успіху у зменшенні масштабів корумпованості.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дипломної роботи було апробовано у тезах доповіді на Всеукраїнській науково-практична конференції серед студентів, аспірантів та молодих науковців «Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства» (ДОДАТОК А).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО – ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Поняття корупції та історичний огляд протидії їй

Історія корупції - це історія людської цивілізації. Вона є такою ж давньою, як і саме державне управління. Про це свідчать пам'ятки культури та історичні джерела різних епох і народів. Так, наприклад, ще 2300 років тому Брахман – верховний жрець Чандрагупти, визначив, щонайменше, сорок способів розтрати державних коштів [1, с. 54]. А у Стародавньому Китаї, з метою запобігання корупції, чиновники отримували додаткове грошове утримання - «янь-льєн», так зване «заохочення чесності» [2, с. 77]. Водночас, варто зауважити, що сучасні дослідники не мають доказів існування в період ранньої державності не тільки власне терміну «корупція» (що зрозуміло з позицій лінгвістики), але й будь-якого іншого еквівалента цьому терміну. Загальне уявлення про корупцію в цей період ще тільки формувалось.

Уперше термінологічний еквівалент корупції, хоча й доволі нечіткий, появився у Давній Греції. Корумпувати – означало, передусім, ушкоджувати шлунок поганою їжею, псувати воду, палити майно, марнувати статки, і тільки потім – спричиняти занепад моральності, губити свободу, розбещувати молодь, підкуповувати окремих людей або народ у цілому.

Одним із перших давньогрецьких філософів, який розглянув феномен корупції на системному рівні, був Аристотель. У своєму трактаті «Політика» він визначив корупцію не також і як сукупність певних правопорушень, але й як явище, що негативно впливає на державу, і за певних умов може спричинити її загибель або занепад [3, с. 150].

Більш чіткі уявлення про корупцію склались Давньому Римі. Зокрема, термін «*corruptere*» використовувався у значеннях «змінювати за гроші показання в суді»

та «підкупувати суддю» [4, с. 13]. Є всі підстави погодитись з твердженням Н. Макіавеллі про те, що саме в римському праві термін «корупція» дістав своє перше юридичне вираження [5, с. 93]. Водночас, варто зауважити що, корупція в ті часи була не настільки поширеним явищем як сьогодні (якщо виходити з аналізу літописів і коментарів римських юристів, які мали силу закону [6]). Саме тому, законодавець навіть не намагався сформулювати універсальний склад корупційного правопорушення або скласти вичерпний перелік таких порушень, а тим більше, чітко визначити поняття корупції.

Намагаючись зрозуміти природу корупції, Цицерон, у своїх публічних виступах неодноразово піднімав проблему хабарництва серед чиновників, причину якого він вбачав у сутності людини, у пороках, що їй властиві [7 с.95]. Згодом, цю ідею розвинули відомі діячі епохи Просвітництва. Зокрема, як стверджував Ш.-Л. Монтеск'є, будь-яка людина, яка наділена владою, схильна до зловживань нею [8, с.289]. В свою чергу, шотландський філософ Д. Х'юм, конкретизував: люди мають набагато міцніші зобов'язання перед своїми близькими (родичами, друзями), аніж перед великими абстрактними одиницями, такими, наприклад, як держава, суспільство чи людство [9, с. 8-9].

Основні уявлення про корупцію зазнали істотних змін у ранньофеодальний період, що пов'язано із зростанням ролі церковної влади, і частішим використанням нею неліберальних методів управління, в тому числі близьких до корупційних. У цей час в Західній Європі «епіцентром» корупції стає папський престол, у розпорядженні якого були значні матеріальні та духовні ресурси: папа коронував імператорів і королів, а також міг позбавити їх корони; здійснював призначення на вищі духовні посади; санкціонував розлучення коронованих осіб, тощо. Все це надавало йому широкі можливості для зловживання владою заради збагачення. А тому не дивно, що церква доби середньовіччя була одним з найвпливовіших власників.

Подальший розвиток суспільства (промислова революція, відокремлення світської влади від духовної і, як результат – держави від церкви) призвів до втрати

церквою домінуючого положення, яке вона займала у феодальному суспільстві. Водночас, посилення держави не послабило корупцію, а лише змістило центр її тяжіння: розростання бюрократичного апарату супроводжувалося фактами незаконного використання державної влади в особистих, корисливих інтересах. Нова психологія власника і підприємця, якій поступилися місцем церковні догми, загострила конфлікт приватних інтересів з інтересами держави. При цьому найбільш чітко проявляється суперечливість дій особи, яка, перебуваючи на державній службі, порушує закон заради близької вигоди і цим руйнує основи держави та, як наслідок, основи власного благополуччя [10, с. 42].

Корупція як соціальне явище у своїх різноманітних проявах не має ні часових, ні географічних меж, оскільки завжди існує там, де є держава. Заявила вона про себе і у Східній Європі. Так, на Русі в період середньовіччя чиновники не отримували заробітної плати і жили за рахунок поборів з населення. Система «кормління» надавала безмежні можливості для чиновницького свавілля, зловживань та хабарництва. Саме тому, в 1555 році Іван Грозний своїм указом відмінив «кормління чиновників» та вперше ввів страту в якості покарання за надмірність у хабарах [11, с. 27].

Докорінна зміна ставлення суспільства до особистих прибутків державних чиновників відбувається у Західній Європі в добу Нового Часу. Так, наприклад, ідеологія суспільного договору проголошувала, що піддані сплачують податки державі в обмін на те, що вона встановлює розумні закони та наглядає за їх суворим дотриманням. Оскільки особисті стосунки поступилися місцем суто службовим, отримання чиновником особистого доходу, окрім визначеної йому платні, почало розцінюватися як вагоме порушення норм суспільної моралі та закону. Крім того, ідеологія економічної свободи, яка сформувалась в цей період, вимагала від держави (в особі її органів, служб і державних службовців) забезпечення кожній особі всіх можливості для самостійної діяльності. Таким чином, можливості чиновників впливати на діяльність приватних осіб суттєво зменшились, а отже, зменшились і

можливості вимагати хабарі. У кінцевому підсумку, в централізованих державах нового часу корупція чиновників хоч і не зникла, але суттєво зменшилась.

Що стосується Російської Імперії, то зміна в 1917 році суспільно-політичного устрою майже не вплинула на розуміння корупції. Більше того, в новоствореній радянській державі, завдяки надмірно роздутому і постійно зростаючому апарату радянського чиновництва, вона отримала сприятливі умови для свого розвитку.

Як свідчить проведене нами дослідження, радянська влада довгий час не визнавала корупцію як соціальне явище, а використовувала такі більш прийнятні терміни, як «хабарництво» та «зловживання службовим становищем». Однак, навіть цим конкретним корупційним проявам не приділялось достатньої уваги, так у закритому листі ЦК КПРС від 29 березня 1962 р. «Про посилення боротьби з хабарництвом та розкраданням народного добра» такі неправомірні дії визнавались називались лише «соціальними явищами, породженими умовами експлуататорського суспільства» [12, с. 331].

Такий вузький підхід до розуміння корупції можна знайти і в юридичній літературі радянського часу. Так, у словнику іноземних слів 1989 року корупція визначається як «підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб у капіталістичному суспільстві» [13 с. 263]. Зрозуміло, що таке ігнорування корупції призводило до провалу будь-яких спроб боротьби з нею. Для прикладу можна навести дуже гучну в 80-х роках ХХ ст. «узбецьку справу», розслідування якої вивело правоохоронців аж на членів Політбюро ЦК КПРС. Але останні домоглись від М.С. Горбачова (тодішнього Генерального Секретаря ЦК КПРС) припинення справи. На цьому історія протидії радянської влади корупції закінчилася [14, с. 30].

У міжнародному праві визнається існування корупції не лише у публічній сфері, але також і в приватному секторі, зокрема на в таких міжнародних правових документах, як Конвенція про корупцію у контексті кримінального права Ради Європи, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Цивільна

конвенція про боротьбу з корупцією [15], Проект Рамкової конвенції по боротьбі з корупцією. Тут зміст корупції проявляється у «антисупільному договорі», метою якого є особиста вигода для особи та несправедливий розподіл суспільних благ.

У різні історичні періоди термін «корупція» мав різний зміст і тлумачення. В класичному розумінні корупція означає занепад політичної системи загалом. Так, наприклад, Макіавеллі вважав, що корупція - це руйнація всіх громадянських чеснот; на думку Монтеск'є, що це перетворення доброго політичного ладу на порочний; Руссо був переконаний, що це неминучий наслідок самої боротьби за владу [16, с. 28].

На сьогоднішній день у науковій літературі відсутнє єдине системне визначення корупції, яке б охоплювало цей складний феномен у всій різноманітності його форм і проявів. Окремі довідкові видання стверджують, що поняттям корупції охоплюються злочини, пов'язані з використанням посадовими особами, політичними та суспільними діячами належних їм за відповідним статусом прав заради особистого збагачення та на шкоду суспільству і державі. [17, с. 585-586]. Російський юридичний словник визначає корупцію як злочинну діяльність в сфері політики чи державного управління, яка полягає у використанні посадовими особами довірених їм прав і владних повноважень для особистого збагачення [18, с. 153]. Вітчизняна юридична енциклопедія, визначаючи поняття корупції, по суті цитує Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки, затверджену Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367, і підкреслює, що корупцією є сукупність різних за характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь – кримінальних, адміністративних, цивільно-правових або дисциплінарних, а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих дій [19, с. 369].

Більш ширше підходять до визначення корупції науковці. Так, наприклад, М.Ю. Тихомиров розглядає корупцію як злочинну діяльність у сфері політики чи державного управління, використання посадовими особами наданих їм прав і

владних повноважень з метою особистого збагачення [20, с. 215]. Професор О.І. Долгова вважає корупцією підкуп, продажність державних або інших службовців на основі корисливого використання ними в особистих або корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних із ними авторитету та можливостей [21, с. 501]. Більш широкий підхід до визначення корупції демонструє Н.В. Кузнецова, яка пропонує ставитись до цього феномену не тільки як до правового, але і як до соціального, економічного та морального явища, яке завдає шкоди нормальному функціонуванню моральних та правових відносин у суспільстві та державі [22, с. 32]. Б.В. Волженкін під корупцію розуміє соціокультурне явище, що полягає у руйнуванні влади, при якому державні (муніципальні) службовці й інші особи, уповноважені на виконання державних функцій, використовують своє службове становище, статус і авторитет займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи в групових інтересах [23, с. 8]. Схожу позицію займають і деякі українські вчені-юристи. Так, Л.В. Багрій-Шахматов корупцією вважає асоціальне явище, яке порушує та деформує нормальний процес суспільного та державного життя, побут громадян, їх об'єднань, владно-управлінських органів та інститутів [24, с. 30]. М.І. Мельник визначає корупцію як багатоаспектне соціально-економічне, політичне, правове та моральне явище, що складається з цілого комплексу протиправних дій і неетичних вчинків. Законодавчий підхід до сутності корупції розкриває дану категорію як сукупність правопорушень [25, с. 76].

Визначення ознак корупції в їх сукупності надасть можливість зрозуміти зміст корупції та синтезувати дане поняття. Проте існує також думка, що помилкою є намагання законодавця нормативно зафіксувати всі ознаки та форми корупції, оскільки будь-які спроби обмежити це явище в жорсткими рамками приведе до того, що частина корупційних діянь опиниться за межами дії закону [26, с. 15].

Проблеми, що виникають при визначенні корупції, в значній мірі обумовлені також тим, що в різних правових системах (а інколи навіть у різних країнах однієї

правової системи) на законодавчому рівні закріплені свої визначення цього явища та кола дій, які ним охоплюються. Наприклад, корупційні адміністративні правопорушення відмежовують від корупційних злочинів. Також їх види розмежовують у системі галузі права. Кваліфікуючи деякі діяння можна говорити, що хоча вони і мають деякі корупційні ознаки проте відносяться до дисциплінарних проступків і навпаки. Зокрема, при визначенні шахрайства чи розтрата, зловживання владою для особистого збагачення або збагачення певної організації корупційні відносини можуть бути присутні, проте їх може і не бути. Як справедливо з цього приводу відмічає Л. Холмс, на сьогодні відсутнє чітке визначення кола дій, які визнаються корупційними і характерні для всіх правових систем («концепція доречності») [27, с. 7].

Отже, корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень: кримінальних, адміністративних, дисциплінарних. Таке твердження є правильним, корупцію справді необхідно розглядати на основі комплексного підходу, для цього простіше було б, на нашу думку, констатувати що вона є явищем публічної сфери (така констатація допоможе об'єднати всі сфери прояву корупції).

Навіть стосовно походження самого терміну серед науковців відсутня єдність. Одні вчені вважають, що термін «корупція» походить від латинського *corruptio* і означає «підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб» [28, с.164]. Інші – що цей термін є результатом поєднання латинських слів «*congre*» – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, та «*rupture*» – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Разом вони утворили самостійний термін – *conrupture*, що означає участь у діяльності кількох (не менше двох) осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу чи процесу керування справами суспільства [5, с.93].

Відповідно до чинного законодавства України корупція – це використання відповідними особами службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [29].

Намагання розробити та офіційно закріпити дефініцію корупції, яка б охоплювала всі форми та прояви останньої, є більш характерним для перехідних країн, які мають високий рівень корумпованості державного апарату. Це обумовлюється насамперед політичними вимогами та сподіваннями таким чином підвищити ефективність боротьби з цим явищем. Країни зі сталою демократією підходять до цієї проблеми більш стримано і виважено, уникаючи закріплення поняття «корупція» на законодавчому рівні. Наприклад, Німеччина, Італія, Франція, Канада та Фінляндія не виокремлюють корупцію як групу правопорушень [30, с. 16].

Уникають надмірної деталізації і «конкретики» у визначеннях і відповідні міжнародно-правові акти антикорупційної тематики. Так, в матеріалах восьмого Конгресу Організації Об’єднаних Націй з попередження злочинності та поводження із правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 року) зазначено, що термін «корупція» не є суто правовим і має, скоріш, загальний характер. До корупційних діянь можна віднести будь-яке заплановане, очікуване, або таке, що відбулося, отримання пільг у результаті необґрунтованого використання офіційного статусу та конфлікт інтересів, тобто протиріччя між службовими обов’язками та особистими інтересами [31].

Корупція вирізняється такими ознаками:

- 1) залежність рівня та форм корупції від загального стану формування демократичних інститутів;

2) несистемне, часто науково необґрунтоване реформування основних інститутів (адміністративні процедури, податкова система, регуляторна діяльність держави, вирішення соціальних проблем тощо);

3) набуття корупцією ознак системного явища через ураження життєво важливих інститутів суспільства та перетворення її на функціонально важливий спосіб їх існування;

4) неефективність політичних ініціатив у сфері боротьби з корупцією;

5) зміцнення в суспільстві стереотипів терпимого ставлення до корупції, поєднання в масовій свідомості визнання суспільної шкоди корупції і готовності обирати корупційні способи вирішення проблем, що призвело до нездатності громадян брати активну участь в антикорупційних діях;

6) ураження корупцією органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

7) слабкість інститутів громадянського суспільства (залежність засобів масової інформації від власників та органів державної влади, які здебільшого уникають об'єктивного висвітлення цих проблем, відсутність підтримки громадянських ініціатив через зневіру та суспільну апатію більшості населення, залежність неурядових організацій від осіб, які надають їм фінансову підтримку [32].

Звертаючись до генезису нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери, необхідно відмітити порівняно високу тенденцію сучасного пориву законодавчої та відомчої антикорупційної законодавчої ініціативи. Зокрема, перший спеціальний Закон України «Про боротьбу з корупцією» діяв 15 років (з 1995-го до 2010-го). Майже щороку до нього вносилися зміни, сутністю яких було, в основному, виокремлення нових суб'єктів протидії корупції [33].

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року визначав основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав

чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Зміст даного закону було підготовлено з врахуванням рекомендацій, наданих Україні європейськими та міжнародними організаціями. Головною перевагою даного закону було те, що він носив, в першу чергу, превентивний характер, а репресивні заходи відходили на другий план [33]. Його прийняття дало поштовх цілому ряду змін до іншого законодавства. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [34] (який фактично було прийнято разом із основним антикорупційним законом), були внесені зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Разом із цим було прийнято 15 підзаконних нормативних актів, які сформували бази антикорупційної інфраструктури [33]. Проте, стан відповідності тогочасного законодавства європейським інституційним стандартам правового забезпечення боротьби із корупцією був досить низьким. Із звіту ГРЕКО Україні рекомендовано впровадити та реалізувати суттєві правові заходи щодо боротьби із корупцією (наприклад, розмежувати адміністративну та кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення, розробити правові норми щодо управління вилученим майном та ін.) [35].

З 2011-го до 2013-го року було прийнято чергові закони: «Про державні закупівлі», «Про доступ до публічної інформації», Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 рр., Державну програму про запобігання і протидію корупції на 2011-2015 рр. [36]. Це були перші спроби на формальному рівні розширити антикорупційну дію правових засобів у найбільш поширювані сфери, а саме, службові зловживання на об'єктах державної власності та у сфері прозорості діяльності публічних органів.

Нову сторінку правового регулювання антикорупційної діяльності було відкрито в 2013-му році. В силу глибоких політичних та економічних потрясінь, суспільство зрозуміло визначальну роль реальної боротьби із корупцією в демократичній державі. Прийняття так званого «антикорупційного пакету» знову

розширило предметом правового забезпечення сфери протидії корупції з урахуванням минулих не доопрацювань.

Фактично новітній етап розвитку антикорупційного законодавства розпочався із розробки ключових правових заходів щодо боротьби із корупцією, визначених в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції» від 02.07.2014 № 647-р. В так званій «преамбулі» до антикорупційного пакету було визначено 15 першочергових завдань щодо боротьби із корупцією. Новий спеціальний антикорупційний Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-УІІ було розроблено на виконання Плану першочергових заходів щодо боротьби із корупцією. Як відмічено в Пояснювальній записці до проекту Закону № 1700-УІІ, основною його метою є комплексне реформування системи запобігання корупції у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав [37]. В порівнянні із попереднім Закон України «Про засади запобігання та протидію корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, Закон № 1700-VII здійснює правове регулювання так званої превентивної антикорупційної системи, до елементів якої належать: створення та функціонування нових спеціалізованих органів щодо запобігання та протидії корупції, правила формування та реалізації антикорупційної політики, антикорупційні обмеження, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, спеціальні антикорупційні інструменти, захист викривачів, відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, усунення наслідків корупційних правопорушень, міжнародне співробітництво [29; 37]. Слід відмітити ряд позитивних удосконалень та нововведень із прийняттям вищезазначеного Закону № 1700-VII:

- адаптація міжнародних стандартів в систему боротьби із корупцією;
- переорієнтування вектору боротьби із корупцією із протидії на превенцію корупційних правопорушень;

- перша спроба створення антикорупційної превентивної системи, створення першого спеціалізованого превентивного антикорупційного центрального органу виконавчої влади;

- ініціюється запровадження відомчих антикорупційних програм, в тому числі в діяльності установ та підприємств органів державної влади;

- встановлення правил етичної поведінки державних службовців та ін.

Своєрідною короткостроковою «антикорупційною конституцією» нової політики у сфері боротьби із корупцією стало прийняття Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-УІІ. Згідно із даним правовим актом, до переліку основних завдань, вирішення яких визначено ключовими на період 2014-2017 років віднесено:

1) розроблення ефективної скоординованої політики, направленої на боротьбу із корупцією, створення спеціально уповноважених органів відповідно до стандартів ЄС;

2) запобігання корупції у представницьких органах влади та органах виконавчої влади;

3) створення доброчесної публічної служби;

4) запобігання корупції у сфері державних закупівель;

5) запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції;

6) запобігання корупції у приватному секторі;

7) спростити процедури доступу до інформації;

8) створення системи правових інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини, конфісковувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів;

9) формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції;

10) оцінка результатів реалізації Антикорупційної стратегії.

Вирішення вищенаведених завдань неможливе без його нормотворчого підкріплення, а тому із кожного конкретного завдання випливають окремі юридичні акти. Наприклад, в рамках першого завдання ініційовано створення спеціалізованого органу - Національного антикорупційного бюро (далі - Національного бюро), визначення якого дано в ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», зокрема, ним визначено державний правоохоронний органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [38].

Щодо цього напрямку на виконання п. 5. ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» у Генеральній прокуратурі України утворюється (на правах самостійного структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура (детальніше в Розділі II) [39], яка покликана здійснювати нагляд за діяльністю Національного бюро.

Отже, правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні зазнало суттєвого розвитку протягом 2013 – 2015 років. Було прийнято ряд нових нормативних актів, в тому числі тих, які є передовими у сфері запобігання і протидії корупції навіть для країн-світових лідерів. В рамках загальнодержавної Антикорупційної стратегії створено нові органи (в тому числі спеціалізовані органи) по боротьбі із корупцією. Тим не менш цього недостатньо для викорінення загальнонаціональної проблеми. Необхідна політична воля на всіх рівнях влади. Оскільки дійсно, як нещодавно відзначив пап віце-президент США на виступі в парламенті України Джо Байден: «...Ви не знайдете жодної демократії в світі, де так процвітає ракова пухлина корупції. Немає жодної такої країни. Недостатньо просто організувати бюро по боротьбі з корупцією, потрібно провести необхідні судові реформи щоб можна було притягнути до відповідальності винних осіб» [40].

1.2. Правовий механізм протидії корупції

У сучасному світі протидія корупції – це надзвичайно актуальна проблема для багатьох країн, у тому числі і для України. Корупція негативно впливає на економіку та становить загрозу національній безпеці. Успішна протидія корупції має підвищити довіру громадськості до влади та позитивно вплинути на економічний розвиток України.

Правові механізми протидії корупції – це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини у сфері протидії корупції.

Успішна антикорупційна діяльність можлива лише за умови існування в Україні належного законодавства [41, с. 986].

Антикорупційне законодавство включає закони, постанови ВРУ, акти Президента та КМУ та акти відомчого характеру.

Сутність антикорупційного законодавства у тому, щоб:

- по-перше обмежити або й взагалі усунути прояви корупції, унеможливити виникнення конфлікту особистих та службових інтересів, визначити на нормативному рівні поведінку суб'єктів, відповідальності за корупційні правопорушення, досягти того, щоб посадові особи сумлінно виконували свої службові обов'язки;

- по-друге визначити ознаки корупційних злочинів, передбачити спів мірні до вчиненого правопорушення заходи відповідальності, врегулювати діяльність державних органів та їх підрозділів, які покликані протидіяти корупції.

Проаналізувавши антикорупційне законодавство України можна зробити висновок про наявність значної кількості нормативних актів, які врегульовують дану сферу. Усі правові акти, а їх близько 100 за підрахунками науковців, можна умовно розділити на три підгрупи, розглянемо кожну з них:

- 1) нормативно-правові акти, які передбачають положення щодо загально соціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупції;

2) нормативно-правові акти, які визначають ознаки корупційних правопорушень і встановлюють за них відповідальність;

3) нормативно-правові акти, які регулюють діяльність державних органів та їх окремих підрозділів щодо безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції, її координації, здійснення контролю та нагляду за нею [42, с. 83].

Розпочнемо наше дослідження законодавства з Конституції України як основного джерела права в нашій країні. Вона містить здебільшого норми загального характеру, які можемо застосувати і до антикорупційної сфери впливу. У ст.19 Конституції України зазначено: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [43]. Потрібно зауважити, що дана стаття визначає рамки правомірної поведінки посадових осіб, вказує, що зазначені особи можуть діяти лише відповідно до закону. Таким чином ст. 19 Конституції є фундаментальною нормою, адже вона не допускає відхилення від визначеної законом поведінки для чиновників.

Основним нормативно-правовим актом у сфері протидії та запобігання корупції є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Даний закон визначає основні засади запобігання і протидії корупції.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цим та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [29].

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - Національне агентство) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

До повноважень Національного агентства належать:

1) проведення аналізу:

стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції;

статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції;

2) розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії;

3) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;

4) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

5) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції;

6) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

7) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм;

8) здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування;

8-1) здійснення у порядку та в межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей;

8-2) затвердження розподілу коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до закону;

9) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

11) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

12) погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи;

13) отримання та розгляд повідомлень, здійснення співпраці з викривачами, забезпечення їх правового та іншого захисту, перевірка дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових (звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у

призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями;

14) організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування (крім підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування);

15) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, застосування інших положень цього Закону та прийнятих на його виконання нормативно-правових актів, захисту викривачів;

16) інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції;

17) залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики;

18) координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики, співпраця з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями в межах своєї компетенції;

19) обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями;

20) інші повноваження, визначені законом [29].

Національне антикорупційне бюро України функціонує відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII.

Національне антикорупційне бюро України (далі - Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Для забезпечення гарантій незалежності Національного бюро нагляд над слідством, яке провадять детективи НАБУ, здійснюють працівники Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури визначені статтею 8¹ Закону України «Про прокуратуру» 14 жовтня 2014 року № 1697-VII.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII поділені на 4 групи:

- 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування
- 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи,

які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом

4) кандидати у народні депутати України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України "Про вибори народних депутатів України", кандидати на пост Президента України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України "Про вибори Президента України", кандидати в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посади сільських, селищних, міських голів та старост.

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII передбачені такі механізми протидії корупції:

- запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням (обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища; обмеження щодо одержання подарунків; запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; обмеження спільної роботи близьких осіб);

- запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

Зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів здійснюється шляхом: усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів; застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень; обмеження доступу особи до певної інформації; перегляду обсягу службових повноважень особи; переведення особи на іншу посаду; звільнення особи.

Самостійне врегулювання конфлікту інтересів здійснюється шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади.

- правила етичної поведінки;

- фінансовий контроль (подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; контроль та перевірка декларацій; моніторинг способу життя суб'єктів декларування; додаткові заходи здійснення фінансового контролю);

- захист викривачів;

- інші механізми запобігання і протидії корупції (заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування; антикорупційна експертиза; спеціальна перевірка; Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; вимоги щодо прозорості та доступу до інформації);

- загальні засади запобігання корупції у діяльності юридичної особи;

- відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків (за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку, відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, скасування незаконних актів та визнання недійсними правочинів, укладених внаслідок порушення вимог цього Закону; відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення; вилучення незаконно набутих та необґрунтованих активів).

Далі розглянемо Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки».

Цим законом закріплено засади державної антикорупційної політики в Україні і містить «Загальні положення» в яких йдеться про корупцію як основну проблему розв'язання якої є пріоритетним напрямком державної політики. Високий рівень сприйняття корупції громадськістю пояснюється відсутністю дієвих реформ. Також у загальних положеннях вказано, що основною причиною неналежного виконання Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 була відсутність індикаторів стану та ефективності її виконання [44].

В Законі вказано, що існуюча система антикорупційних органів з різним правовим статусом не відповідає міжнародним стандартам за критеріями спеціалізації та незалежності, деякі функції антикорупційної політики взагалі не реалізовані жодним органом в державі. Відсутнє партнерство влади та громадськості як прийнято в міжнародному просторі. Мета формування та реалізація державної антикорупційної політики полягає у створенні системи прийняття рішень на основі достовірного аналізу даних про корупцію, формування суспільної підтримки у подоланні корупції. Далі розглянемо заходи, необхідні для подолання зазначених вище проблем, серед них: визначення на законодавчому рівні засад організації та діяльності уповноваженого органу щодо запобігання корупції; розробка проекту акту КМУ щодо схвалення методики оцінки рівня корупції відповідно стандартам ООН, регулярно залучати громадськість щодо сприйняття корупції, корупційних ризиків у відповідних сферах; проведення щорічних слухань ВРУ щодо національного звіту про стан справ з питань запобігання корупції; забезпечити імплементацію міжнародних стандартів співпраці влади та громадськості у прийнятті рішень у сфері антикорупційної політики [44].

Законодавство про відповідальність за корупційні правопорушення в Україні значною мірою відповідає міжнародним стандартам, про що свідчить звіт Групи держав проти корупції (GRECO) за результатами 3-го раунду оцінки України, затверджений у грудні 2013 року.

Разом з тим залишилася низка невирішених питань. Потрібно привести у відповідність із Конвенцією ООН проти корупції статтю 368² Кримінального кодексу України (Незаконне збагачення), яка може бути ефективним механізмом позбавлення злочинців незаконно набутого майна. Одночасно з кримінально-правовими інструментами притягнення до відповідальності за незаконне збагачення необхідно запровадити і цивільно-правові: стягнення за позовом прокурора (спеціально уповноваженого антикорупційного органу) в дохід держави майна, законність походження якого особа не може довести в установленому законом порядку [44].

Крім того, для досягнення позитивного ефекту, який полягає у зменшенні рівня корупції доцільно запозичити міжнародний досвід протидії корупції.

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та інші. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [45, с. 167].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТОДІВ ТА ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ

2.1. Аналіз сучасного стану запобігання та протидії корупції в Україні

Процес запобігання корупції уповільнюється, тому що населення нашої держави розглядає корупцію, як можливість «прискорення» вирішення власних питань, таким чином виправдовують таку поведінку. Більшість громадян не вірять у реальну можливість відстояти свої права, коли стикаються з корупцією [41, с. 47].

На даний час на жаль немає досконалої стратегії влади з громадськістю в питаннях подолання корупції як системного явища, все зводиться до окремих випадків корупційної активності службових осіб. [46, с. 74].

Щодо законодавства то, державну політику здійснюють на основі діючої Антикорупційної стратегії (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII).

Головними напрямками антикорупційної політики є формування спеціалізованих антикорупційних органів, які повинні запобігати корупції та активізацію антикорупційної діяльності державних органів. [47, с. 5]. На сьогоднішній день вже прийнято ряд нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, внесено ряд змін до ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро». Зміни відбулися і в повноваженнях прокуратури, які позбавляються функції загального нагляду.

Відповідно до ЗУ «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки в Україні відсутня законодавча база для реалізації антикорупційної політики через співпрацю органів державної влади з громадськістю. Заходи, необхідні для подолання даної проблеми, повинні бути:

- Визначення на законодавчому рівні засади діяльності спеціалізованого органу в діяльності якого брати участь представники громадськості;
- розробка проекту акта КМУ щодо схвалення загальнонаціональної методики оцінки стану корупції відповідно до стандартів ООН;
- здійснити імплементацію міжнародних стандартів співпраці влади з громадськістю в прийнятті рішень в галузі антикорупційної політики.

В Україні ще досить слабкими є інститути демократії недосконалі законодавство у виборчому середовищі. Тому державна політика передбачає створення прозорих засад фінансування та проведення виборів [29]. Засадами передбачене в боротьбі з даною проблемою є:

- Проведення антикорупційної експертизи виборчої законодавчої та винесення ряду змін на основі європейських стандартів;
- ухвалити законодавство у якому йдеться про механізми запобігання конфлікту інтересів у діяльності виборчих посадових осіб;
- ухвалити законодавство, що дасть можливість громадськості здійснювати контроль за прийняттям рішень виборними посадовими особами.

Антикорупційна державна політика має на меті створення доброчесної публічної служби. Потрібно домогтися доброчесної системи публічної служби через реформування законодавства. Необхідно прозоро вказати доходи та витрати публічних службовців, ефективно моніторити ці дані, що містяться в декларації. У подальшому треба прийняти закон про захист осіб, які щиро повідомляють про корупційні правопорушення, регламентують здійснення перевірок публічних службовців на доброчесність, підвищують рівень оплати праці публічних службовців [48, с. 145].

Запобігання корупції у діяльності органів виконавчої влади є одним з основних напрямків антикорупційної політики, яку проводить наша держава. Здійснюється внесення змін до законодавства щодо прийняття антикорупційних

програм у центральних органах виконавчої влади та державних підприємств, утворення комісій, координуючих запобігання корупції [29].

Запобігання корупції в сфері державних закупівель залишається актуальною проблемою, яку намагається подолати керівництво держави. Одним з ефективних кроків стало прийняття нової редакції ЗУ «Про здійснення державних закупівель». Потрібно залучити громадськість та бізнес до моніторингу застосування даного Закону для того, щоб виявити недоліки, які призводять до корупції.

Покарання за корупцію та наша вітчизняна законодавство за корупційні правопорушення в більшості відповідає міжнародним стандартам, проте деякі статті ККУ потребують приведення у відповідність до Конвенції ООН проти корупції [49].

Варто згадати про те, що зараз втілено в життя відповідно до державної політичної програми у боротьбі з корупцією:

Прийнято ряд нормативно-правових актів, які придушують можливість виникнення корупційних ризиків:

1. Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII; - Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII; Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»» від 12 січня 2015 року № 5/2015 тощо;

2. Змінено напрямок діяльності правоохоронних органів Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII, який регламентує діяльність Національної поліції та переатестація колишніх працівників міліції;

3. Створення системи електронних закупівель PROZZORO, яка дає можливість громадськості відслідковувати процес закупівлі.

Запорукою ефективності протидії корупції є розроблення наукової концепції запобігання цьому явищу. Однією з основних засад такої концепції має бути сприйняття корупції як соціально зумовленого явища. Це дасть змогу розробити

адекватні стратегію й тактику, визначити відповідні цілі, засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

Запобігання корупційній злочинності є комплексним організованим і науково обґрунтованим процесом впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на негативні фактори цього протиправного явища. Попереджувальний зміст такого запобігання зосереджено на нейтралізації причин та умов корупційної злочинності, а також інших криміногенних чинників, що впливають на формування особистості [50, с. 129].

Понад 70 % українців переконані, що рівень корупції в країні не знизився, а уряд не бажає викривати хабарників. Рівень корупції в Україні високий передусім тому, що про неї почали говорити, намагаючись боротися з нею. Найбільше хабарників, на думку українців, серед держслужбовців (65 %), народних депутатів (64 %), податківців (62 %), суддів (61 %), поліцейських (54 %). Останнє місце в рейтингу посідали представники релігії (32 %) [51].

Нині українці звикли до корупції в повсякденному житті. Протягом 2016 року вони найчастіше давали хабарі працівникам дитячих садків і шкіл (38 %), медичних закладів (33 %), представникам дорожньої поліції (33 %), а також працівникам сфери соціального захисту. І хоча майже третина українців готова відмовити хабарникові, 42 % опитаних вважають, що повідомляти про факт корупції у відповідні органи не варто (одні вважають, що від цього нічого не зміниться, інші бояться наслідків такого викриття).

Привертає увагу той факт, що боротьбу з корупцією провадять переважно серед державних службовців нижчої ланки. Суб'єктів корупційних діянь вищих категорій викривають лише зрідка. Так, за звітний період оштрафовано лише 4 (за шість місяців 2015 року – 5) державних службовця 3–4 категорій (м. Київ – 2, Кіровоградська і Чернігівська області – по 1) [52, с. 12].

Зазначені показники, що свідчать про критичне ставлення українців до антикорупційних зусиль уряду, переважно зумовлені тим, що тема боротьби з

цим протиправним явищем набула останнім часом неабиякої популярності. Значна увага людей до корупційних скандалів в Україні створює враження збільшення кількості корупційних проявів, проте насправді корупція, укорінена протягом попередніх років, лише зараз стала очевидною [53, с. 25–26].

Україна посіла 130-те місце зі 168 позицій у світовому Індексі сприйняття корупції, оприлюдненому в Transparency International. За підсумками 2016 року країна отримала 27 балів зі 100 можливих, опинившись у рейтингу на одному рівні з Іраном, Камеруном, Непалом, Нікарагуа та Парагваєм. Водночас Росія посіла в рейтингу 119 місце, Білорусь – 107, Польща – 30, Грузія – 48, а Німеччина – 10 [54].

Україна дещо покращила свої показники в 2018 році. Її результат — 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином Україна здобула ще 2 бали та піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік — 30 балів, 130 місце).

Україна з-поміж своїх сусідів змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща — 60, Словаччина — 50, Румунія — 47, Угорщина — 46, Білорусь — 44, Молдова — 33 балів.

Ріст показників України відбувся, зокрема, завдяки оцінці ситуації з боку бізнесу. Про це свідчить аналіз досліджень, на основі яких розраховували Індекс. Позитивний вплив справило запровадження процедури автоматичного відшкодування податку на додану вартість, розширення сфер роботи систем ProZorro і ProZorro.Продажі та діяльність інституту бізнес-омбудсмена.

Трансперенсі Інтернешнл Україна відзначає часткове виконання рекомендації організації на 2018 рік щодо створення Антикорупційного суду. Україна ухвалила відповідне законодавство, однак повноцінний запуск Вищого антикорупційного суду перенесено на 2019 рік.

Українська держава не дослухалася до рекомендації підвищити роль громадськості у процесі перевірки кандидатів на посади суддів. Громадська рада

добросовісності неодноразово опинялася в ситуації, коли Вища кваліфікаційна комісія суддів ігнорувала її висновки щодо претендентів.

Не було посилено Національного антикорупційного бюро України. Детективи НАБУ так і не отримали права на власну «прослушку». Натомість зміни до законодавства ускладнили проведення експертиз в кримінальних провадженнях (сумнозвісні «правки Лозового»).

Замість припинення неконструктивного публічного протистояння між правоохоронними органами Україна стала свідком його загострення.

Тиск на активістів та журналістів так і не припинився. Страшним прикладом цієї тенденції стало вбивство Катерини Гандзюк.

Не створено умов для перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Дискредитований орган і далі не здатний ефективно виконувати свою роль в антикорупційній інфраструктурі.

Анонсована автоматична перевірка електронних декларацій фактично не має практичного сенсу, оскільки НАЗК не отримало доступу до деяких державних реєстрів. НАЗК так і не стало технічним адміністратором реєстру е-декларацій. А тендер на аудит його діяльності було проведено з порушенням закону.

Служба безпеки України та Національна поліція не позбулися функції боротьби з економічними злочинами. Тиск з боку цих силовиків на бізнес залишається вагомим. Служби фінансових розслідувань досі не створено.

Таким чином, очевидно, що прогрес останніх років був забезпечений головним чином реформами, які були започатковані ще в 2014 році. Проте одним з головних факторів стримування антикорупційного поступу досі залишається брак політичної волі.

Трансперенсі Інтернешнл Україна розробила рекомендації для української влади на 2019 рік. Вони повинні допомогти суттєво підвищити показники країни в рейтингу «Індексу сприйняття корупції». Попри те, що в 2019-ому мають пройти дві

виборчі кампанії і це значно знижує реформаторський потенціал влади цього року, радимо здійснити наступні заходи.

I. У сфері превенції корупції:

1) Перезапустити НАЗК.

Верховна Рада має ухвалити закон, який дозволить сформувати новий персональний склад Національного агентства з питань запобігання корупції. Участь в цьому процесі повинні брати міжнародні незалежні експерти. Нова модель роботи НАЗК повинна бути позбавлена принципу колегіальності в управлінні, як неефективного. Мусить запрацювати зовнішній аудит діяльності відомства.

Впровадити належну автоматичну перевірку декларацій та моніторинг рівня життя декларантів

Власник реєстру електронних декларацій має отримати доступ до всіх необхідних державних баз даних. Має належно запрацювати автоматична перевірка декларацій, в першу чергу – високопосадовців. Необхідно впровадити моніторинг рівня життя держслужбовців.

2) Забезпечити ефективну роботу реєстру бенефіціарів.

Необхідно реалізувати механізм відкритої верифікації інформації про бенефіціарних власників суб'єктів господарювання.

3) Продовжити реформу публічних закупівель.

Потрібно ухвалити зміни до законодавства, які вдосконалюють роботу електронної системи публічних закупівель ProZorro. Забезпечити ефективний моніторинг та перевірку у сфері публічних закупівель Державною аудиторською службою України.

4) Корпоратизувати та приватизувати держпідприємства.

З метою послаблення впливу олігархічного бізнесу на державний сектор активізувати процеси приватизації та корпоратизації підприємств.

Запустити ефективний продаж майна неплатоспроможних підприємств через прозорі електронні аукціони. Забезпечити продаж прострочених кредитів державних банків за допомогою прозорих аукціонів.

5) Посилити контроль фінансів політичних партій.

Вдосконалити законодавство, яке регулює політичну рекламу з метою обмеження її обсягів. Посилити відповідальність за порушення виборчого законодавства партіями. Запровадити електронне публічне звітування партій та механізми її верифікації.

II. У сфері покарання корупції:

1) Змінити спосіб формування органів судової влади.

Запровадити нову процедуру призначення Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя. При тому, зменшити вплив політичних гравців та суддівського корпусу на формування цих інституцій. Залучити до цього процесу громадськість та міжнародних експертів.

2) Повернути довіру до Антикорупційної прокуратури.

Відновити репутацію САП, що зазнала втрат після оприлюднення матеріалів провадження щодо керівника відомства. Змінити керівництво САП (Голова та заступники) за новою процедурою.

3) Посилити повноваження Національного антикорупційного бюро України.

Реалізувати рекомендацію Трансперенсі Інтернешнл Україна на 2018 рік – розширити повноваження НАБУ. Зокрема, ухвалити законодавство, яке дозволить детективам самостійно здійснювати технічні заходи щодо прослуховування телефонних розмов та зняття іншої захищеної інформації без залучення СБУ.

4) Позбавити Службу безпеки України та Нацполіцію повноважень у сфері боротьби з економічною злочинністю.

Реалізувати рекомендацію Трансперенсі Інтернешнл Україна за минулий рік – змінити закон «Про Службу безпеки України» та вилучити норми, які дозволяють спецслужбі тиснути на бізнес під видом боротьби з економічною злочинністю.

Також позбавити такої можливості інші правоохоронні органи. Натомість створити Службу фінансових розслідувань.

III. У сфері залучення суспільства до боротьби з корупцією:

1) Покарати винних в організації нападів на антикорупційних активістів.

Активізувати слідство у справах про напади та тиск на активістів громадських організацій, які протидіють корупції і журналістів, які ведуть антикорупційні розслідування. Знайти винних та передати якісні матеріали слідства до суду.

2) Скасувати норми про обов'язкове декларування учасників антикорупційних програм з громадського сектору.

Підготувати та ухвалити законодавство, яке зніме з антикорупційних активістів і співробітників антикорупційних громадських організацій обов'язок електронного декларування.

3) Широко впроваджувати механізми залучення бізнесу та громадськість до реалізації державного управління.

Поширити практику впровадження відкритих бюджетів та створення наглядових рад на державних і комунальних підприємствах.

З 2012 року (від моменту, коли Transparency International почала застосовувати сучасну методику розрахунку) найнижчі показники України були в 2013 році – 25 балів. Починаючи з 2014 року позиції України повільно покращуються [55].

Як засвідчує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має цілковитого імунітету від корупції, адже змінюються лише її обсяги та вияви. Відтак, корупційні злочини неможливо ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимальними досягненнями можуть бути зменшення їх рівня і локалізація сфери поширення; зниження рівня небезпеки корупційних проявів та їх впливу на різні соціальні процеси. У західних країнах цей процес називають контролем над корупцією [56, с. 72].

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією є запобігання їй. Комплексні запобіжні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство.

Основними антикорупційними заходами в Україні є:

1) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи. Розбудова правової держави й громадянського суспільства – ключова засада запобігання корупційній злочинності. Фрагментарні зміни в системі державного управління, навіть за умови їх зовнішньої привабливості, не здатні поліпшити ситуацію в цій сфері. Запобігання корупційній злочинності потребує вивчення умов формування та реалізації антикорупційної стратегії в Україні на сучасному етапі розвитку, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно значущих проблем застосування конкретних механізмів такого запобігання. Окремі вчені не враховують у змісті поняття «запобігання корупції» заходи, яких вживають фізичні особи з власної ініціативи. Основні антикорупційні доктрини, прийняті нині в Україні, не дають однозначної відповіді на питання: як мінімізувати корупційну злочинність у державі? Таким чином, ключовим у розроблені стратегічних підходів до запобігання корупції є встановлення кола суб'єктів, які мають відігравати визначну роль у цьому процесі – спеціалізовані органи боротьби з корупцією, правоохоронні органи, інші інститути громадянського суспільства або окремі громадяни [57, с. 4];

2) формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей. Попри те, що комуністичні постулати давно втратили актуальність, ідеали української державності ще не розроблено та не впроваджено в практичну діяльність. Наявний серед чиновництва дух невизначеності й непевності в майбутньому є одним із важливих чинників корупційної злочинності. У нормативних актах щодо формування антикорупційної культури потрібно закріпити такі принципи: дотримання в системі «чиновник –

громадянин» позиції «не брати – не давати»; вияв політичної культури; закріплення в суспільній свідомості (моральних і етичних нормах) антикорупційної поведінки; здійснення дарунків у межах правил і норм; активне залучення суспільної уваги до корупційних проявів і фактів протидії корупції. Ключова роль належить просвітництву, до якого доцільно залучати еліту, що дасть змогу сформувати культуру в суспільстві. У цьому контексті важливе значення має політична воля, яка, на нашу думку, є найвищим проявом культури, адже спрямована на формування ідеології нетерпимості до такого протиправного явища [57, с. 373];

3) забезпечення прозорості державної влади, здатної повернути довіру людей до державних структур, створити несприятливі умови для вчинення корупційних злочинів, сприяти реалізації конституційних прав громадян на отримання достовірної інформації в цій сфері;

4) удосконалення антикорупційного законодавства. З огляду на запровадження Комплексу спеціальних заходів щодо протидії корупції (2016), згідно з Планом дій Європейського Союзу з реалізації антикорупційної ініціативи в Україні, останніми роками вдалося прийняти низку важливих законів, спрямованих на посилення відповідальності за правопорушення цієї категорії. Приведення національного законодавства у відповідність до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні.

Попри наявність відповідних законодавчих актів, що загалом дають змогу правоохоронним органам реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця та закінчуючи його участю в хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення.

Водночас, згідно з оцінками провідних вітчизняних і зарубіжних експертів, навіть за наявності помітних позитивних тенденцій Україна залишається державою з досить високими корупційними ризиками.

Попри важливість цих заходів, вони не завжди є дієвими з огляду на низку об'єктивних і суб'єктивних обставин. Тому особливо гострою залишається проблема оптимізації способів виявлення та розслідування конкретних фактів злочинів у сфері службової діяльності й притягнення винних посадовців до передбаченої законом відповідальності [58, с. 128]. Так, В. В. Василевич слушно зауважує, що нині спроби держави подолати цей різновид злочинності не досягли бажаних результатів. Тому для реальних антикорупційних змін в Україні необхідно зробити такі кроки:

- забезпечити на належному рівні діяльність незалежних антикорупційних органів, зокрема реалізувати функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції, передбачивши належне фінансування цього органу в бюджеті, ініціювати роботу системи електронного декларування, а також забезпечити прозоре функціонування Національного антикорупційного бюро і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

- імплементувати закон про прозоре фінансування політичних партій;

- здійснити реальну судову реформу;

- припинити суддівську практику звільнення високопосадовців-хабарників від ув'язнення;

- забезпечити принцип невідворотного покарання для посадовців, які вчинили корупційний злочин, зокрема за подання неправдивої інформації в декларації;

- імплементувати закон про публічні закупівлі. Знизити корупційні ризики під час закупівель за державні кошти [53, с. 27].

2.2. Антикорупційні програми як складова системи запобігання та протидії корупції

З метою реформування системи запобігання і протидії корупції на законодавчому рівні 14.10.2014 р. був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції» (далі — Закон), який запровадив, серед іншого, розробку та прийняття антикорупційних програм як один із запобіжних антикорупційних механізмів. Хоча такий превентивний засіб вже використовується протягом кількох років, проте він не набув широкого розголосу і досі залишається маловідомим та малозрозумілим для багатьох громадян нашої держави.

Отже, що таке антикорупційна програма та яке місце вона посідає в системі запобігання і протидії корупції? Насамперед, варто зазначити, що законодавець виділив дві групи антикорупційних програм — антикорупційні програми органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також антикорупційні програми юридичних осіб. Обидва різновиди антикорупційних програм визначають правила і процедури щодо виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності відповідних суб'єктів прийняття таких антикорупційних програм.

Що стосується антикорупційних програм органів державної влади та органів місцевого самоврядування, то це питання врегульоване ст. 19 Закону, яка дає зрозуміти, хто все ж таки повинен їх затверджувати [59].

До суб'єктів затвердження антикорупційних програм, відповідно до ст. 19 Закону, належать: Адміністрація Президента України, Апарат Верховної Ради України, Секретаріат Кабінету Міністрів України, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, інші державні органи, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, державні цільові фонди, Апарат РНБО, Національний банк України, Рахункова палата, Центральна виборча

комісія, Вища рада правосуддя, Верховна Рада АР Крим, обласні ради, Київська та Севастопольська міські ради, Рада міністрів АР Крим.

Також цією статтею передбачено, що антикорупційні програми вищезазначених органів підлягають погодженню Національним агентством з питань запобігання корупції (далі — НАЗК). Якщо зупинитися на статистичних даних, а саме на кількості розглянутих НАЗК програм, то можна побачити, що у 2018 р. було погоджено з пропозиціями 115 антикорупційних програм, відмовлено у погодженні з відповідними обґрунтуваннями — 13 програм.

Окремо варто приділити увагу процесу підготовки та змісту таких програм. Для того щоб краще зрозуміти процес розробки антикорупційних програм, НАЗК підготувала нормативну і методологічну базу:

- Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади (рішення НАЗК від 02.12.2016 р. №126, зареєстроване в Мін'юсті 28.12.2016 р. №1718/29848);

- Порядок підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження (рішення НАЗК від 08.12.2017 р. №1379, зареєстроване в Мін'юсті 22.01.2018 р. №87/31539);

- Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади (рішення НАЗК від 19.01.2017 р. №31);

- Приклади корупційних ризиків, які є характерними для всіх органів влади, а також заходів щодо їх усунення (мінімізації) (рішення НАЗК від 28.12.2017 р. №1531);

- Навчальний онлайн-курс «Антикорупційні програми органів влади», який був розроблений за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та спільно з громадським проектом масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus» [59].

Структура антикорупційної програми визначена у частині другій цієї статті Закону, конкретизована у Порядку та включає такі складові:

1. Положення про визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері.

Стратегічні цілі, яких планується досягти шляхом виконання закладених у антикорупційній програмі конкретних заходів. Лише у цьому розділі допускається наведення положень нормативно-правових актів, принципів, основ світогляду органу влади, які не можна виміряти без здійснення аналізу виконання усіх, передбачених програмою, заходів (наприклад, підвищення рівня доброчесності посадових осіб, зменшення кількості вчинюваних корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, мінімізація корупційних ризиків, які виникають у процесі виконання посадовими особами органу влади своїх обов'язків тощо).

2. Заходи з реалізації загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері.

У відповідних заходах орган влади повинен відобразити реалізацію усіх, визначених Законом та Типовим положенням про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 04 вересня 2013 року № 706 (лише для органів виконавчої влади), превентивних механізмів.

Йдеться, зокрема, про:

здійснення заходів, спрямованих на виявлення конфлікту інтересів та інших порушень антикорупційного законодавства та контроль дотримання вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів (проведення службових розслідувань, перевірок);

виявлення сприятливих для вчинення корупційних правопорушень ризиків в діяльності посадових і службових осіб органу влади, підприємства, установи та організації, підготовка пропозицій щодо усунення таких ризиків;

проведення перевірок своєчасності подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

експертизу проектів нормативно-правових актів, організаційно-розпорядчих документів, що видаються органом виконавчої влади, з метою виявлення причин, що призводять чи можуть призвести до вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень тощо.

Зазвичай відповідна складова оформлюється у вигляді таблиці, що включається до розділу «Визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері» або викладається окремим додатком. Такий підхід є найбільш оптимальним, оскільки у відповідній таблиці вказується не лише найменування заходу, а й строк його виконання, відповідальні виконавці, необхідні фінанси та індикатори виконання.

3. Заходи з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми.

Національне агентство прийняло рішення від 07 березня 2018 року № 360, яким передбачено, що у разі відсутності в антикорупційній програмі заходів із виконання антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації Національне агентство не відмовлятиме в погодженні такої програми (за умови відповідності усім іншим вимогам, встановленим Порядком підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження, затвердженим рішенням Національного агентства від 08 грудня 2017 року № 1379).

Рішення прийнято з огляду на відсутність у державі затверджених антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації, тому включення цих заходів до антикорупційної програми до затвердження таких документів у встановленому порядку не може ставитися вимогою до її змісту.

При цьому органам влади рекомендовано визначати у антикорупційних програмах як обов'язкову підставу їх перегляду "затвердження антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації" із встановленням строку такого

перегляду після затвердження Кабінетом Міністрів України державної програми з реалізації антикорупційної стратегії.

4. Навчальні заходи та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування.

До вказаного розділу має бути включено конкретну тематику навчальних заходів, визначено осіб, відповідальних за їх проведення (у тому числі вказано про необхідність залучення лекторів від інших органів влади, експертного середовища або громадськості), визначено строки проведення таких заходів та необхідність фінансування.

Це ж стосується й інформаційних кампаній антикорупційного спрямування.

Найоптимальнішим є проведення хоча б одного тренінгу (семінару) на квартал, до проведення яких може бути залучено також працівників Національного агентства.

Сама лише згадка про навчання і програми антикорупційного спрямування (наприклад, назва розділу або додатка антикорупційної програми без наповнення конкретними заходами з їх реалізації, чи зазначення інформації «протягом року будуть проводитися навчання й інформаційні кампанії для працівників») не вважається дотриманням органом влади вимог щодо її наповнення, встановлених частиною другою статті 19 Закону.

Позитивним також вважається включення до вказаного розділу інформації про здійснення вступного інструктажу для новопризначених працівників та закладення механізму визначення потреб у навчаннях антикорупційного спрямування.

5. Процедуру та суб'єкта, відповідального за здійснення періодичного моніторингу виконання антикорупційної програми, процедуру оцінки її виконання, процедуру та випадки періодичного перегляду програми.

В тексті програми має бути закладено саме процедури – механізми реалізації відповідних інструментів, а не лише зазначена інформація, що орган влади (його уповноважений підрозділ) проводить постійний моніторинг, оцінку виконання та періодичний перегляд програми.

Тобто програма має містити:

процедуру моніторингу із зазначенням суб'єкта, який її здійснює (комісія чи уповноважений підрозділ), періодичність (наприклад, щокварталу) та способи здійснення такої процедури (отримання інформації від структурних підрозділів, її узагальнення);

процедуру оцінки виконання (може здійснюватися тим же суб'єктом, що й моніторинг або визначено іншого суб'єкта), що включатиме критерії такої оцінки з урахуванням своєчасності, повноти реалізації закріплених у ній заходів та результатів їх здійснення (наприклад, впливу результатів вжитого заходу на стан дотримання вимог Закону та/або пріоритетність корупційного ризику шляхом порівняння ситуації щодо корупції в органі влади до прийняття антикорупційної програми та у період її впровадження);

процедуру перегляду (має міститися інформація щодо підстав перегляду, наприклад, внесення змін до законодавства, у т.ч. антикорупційного, встановлення за результатами оцінки виконання неефективності передбачених програмою заходів, ідентифікація нових корупційних ризиків, надання пропозицій Національним агентством, а також суб'єкта здійснення такого перегляду (підготовки/погодження змін)).

Разом з тим у разі затвердження антикорупційної програми із строком дії в один рік здійснення щорічної оцінки виконання та її перегляду є неприпустимим та пропонується здійснювати оцінку не рідше ніж раз на квартал, а перегляд – лише у разі виникнення закріплених у ній підстав.

6. Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків.

Обов'язково оформлюється у вигляді додатка до антикорупційної програми. У ньому зазвичай викладається загальний опис оцінки корупційних ризиків, наприклад, оцінку здійснювала комісія чи уповноважений підрозділ, зазначаються результати опитування працівників (якщо таке проводилося), критерії визначення рівнів ймовірності наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення,

пов'язаного з корупцією, а також які основні ризики ідентифіковано та запропоновані заходи щодо їх усунення.

Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків обов'язково має містити:

- опис ідентифікованих корупційних ризиків, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією (може бути викладено як у текстуальній формі безпосередньо в звіті, так і у формі таблиці ідентифікованих корупційних ризиків або включено в таблицю щодо заходів із усунення виявлених корупційних ризиків, у тому числі як додаток до звіту);

- пропозиції щодо заходів із усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків (за формою, наведеною у додатку 6 до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органу влади) [60].

Антикорупційна програма може містити також інші спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням заходи

Такі заходи не повинні дублювати або підміняти заходи з реалізації засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції, а також заходи з усунення корупційних ризиків.

До вказаного розділу може бути включено заходи щодо запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803, конкретні процедури виконання заходів з реалізації засад відомчої політики (наприклад, графіки консультувань уповноваженим підрозділом, процедури отримання повідомлень про корупцію, механізми співпраці з спеціально уповноваженими суб'єктами в сфері протидії корупції тощо) [60].

Варто зазначити, що сутність будь-якої антикорупційної програми полягає в ідентифікації корупційних ризиків та визначенні заходів щодо усунення (мінімізації) виявлених корупційних ризиків. У зв'язку з цим може виникнути питання, що ж таке корупційний ризик?

Корупційний ризик — це ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення визначених цілей та завдань суб'єктом затвердження антикорупційної програми.

Необхідно звернути увагу, що корупційний ризик — це не безпосередньо корупційне правопорушення чи правопорушення, пов'язане з корупцією, а те, що зазвичай відбувається (або може відбутися) перед корупційним правопорушенням чи правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Практичний аналіз підготовки антикорупційних програм свідчить, що до процесів ідентифікації та оцінки корупційних ризиків залучаються лише представники того органу, в якому приймається відповідна антикорупційна програма. Саме в цьому проявляється слабка сторона такої антикорупційної програми, оскільки працівники органу можуть (або хочуть) не бачити реальні корупційні ризики у своїй діяльності.

Для того щоб усунути цей недолік, на різних етапах підготовки антикорупційної програми можуть залучатися представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє (організаційно управлінські процеси в органі, спрямовані на забезпечення реалізації органом законодавчо закріплених функцій та завдань) і зовнішнє (наприклад, законодавчі чи інші нормативно-правові акти, окрім актів, прийнятих безпосередньо органом, природні явища тощо, які впливають на здійснення органом повноважень, тоді як такий орган не має прямого впливу на ці чинники) середовище органу та мають досвід роботи у сфері його діяльності [59].

Представники громадськості можуть входити до складу комісії з оцінки корупційних ризиків у діяльності органу, надавати пропозиції до проекту антикорупційної програми, розміщеної на офіційному веб-сайті органу, брати участь в обговоренні антикорупційної програми під час конференції, відеоконференції, форуму, громадського слухання, засідання за круглим столом, зборів, зустрічі

(наради) з громадськістю (у разі проведення органом відповідного публічного громадського обговорення).

Окремо варто зазначити, що всі антикорупційні програми, які надходять на розгляд до НАЗК, розміщуються на його офіційному веб-сайті, щоб будь-яка особа могла надіслати свої пропозиції до певної антикорупційної програми на вказану у відповідному розділі електронну скриньку. Що стосується виконання заходів, передбачених в антикорупційних програмах у 2017-2018 рр., то з цією інформацією окремо можна ознайомитися на офіційному веб-сайті НАЗК.

Повертаючись до другого різновиду антикорупційних програм (антикорупційних програм юридичних осіб), варто зазначити, які саме юридичні особи обов'язково повинні приймати антикорупційні програми.

Отже, ст. 62 Закону передбачено, що антикорупційна програма затверджується керівниками державних, комунальних підприємств, господарських товариств (у яких державна або комунальна частка перевищує 50%), де середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує 70 млн грн, а також юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 млн грн.

Що стосується інших юридичних осіб, то вони можуть за власною ініціативою затвердити таку антикорупційну програму. Згідно з інформацією від НАЗК, 257 юридичних осіб, які входять до сфери управління органів державної влади та органів місцевого самоврядування і відповідають критеріям, визначеним ч. 2 ст. 62 Закону, затвердили антикорупційні програми [59].

Структура антикорупційної програми юридичної особи (ст. 63 Закону) дещо відрізняється від структури антикорупційної програми органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 19 Закону). У зв'язку з цим, рішенням

НАЗК від 02.03.2017 р. №75, зареєстрованим у Мін'юсті 09.03.2017 р. №326/30194, затверджено Типову антикорупційну програму юридичної особи, а рішенням від 22.09.2017 р. №743 — Методичні рекомендації щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб.

В юридичних особах, щодо яких затвердження антикорупційних програм є обов'язковою вимогою, для реалізації антикорупційної програми призначається особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми (далі — Уповноважений), правовий статус якої визначається Законом. Доцільно зауважити, що антикорупційне законодавство визначає саме призначення особи на посаду Уповноваженого відповідно до законодавства про працю, а не покладання виконання обов'язків (визначення) на одного з працівників юридичної особи.

Ще однією особливістю правового статусу Уповноваженого є можливість дострокового звільнення у разі розірвання трудового договору за ініціативою керівника юридичної особи або її засновників (учасників) лише за умови надання згоди НАЗК. Процедура надання такої згоди НАЗК визначається Порядком надання згоди Національним агентством на звільнення особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми, затвердженим рішенням НАЗК від 07.10.2016 р. №74, зареєстрованим у Мін'юсті 28.11.2016 р. №1542/29672.

Також суттєвою різницею між антикорупційними програмами юридичних осіб та органів державної влади, органів місцевого самоврядування є те, що антикорупційні програми юридичних осіб не підлягають погодженню НАЗК.

Насамкінець варто наголосити, що ґрунтовна підготовка та виконання антикорупційної програми є гарантією створення ефективної системи запобігання і протидії корупції в усіх сферах діяльності органу, який прийняв таку програму, впровадження механізмів прозорості, відкритості, зниження корупційних ризиків у діяльності відповідного органу та доброчесності його представників [59].

2.3. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції

Досвід країн яким вдалось перетворити структуру державної служби викликають завжди зацікавленість у науковців та політологів.

Зарубіжним країнам вдалось обрати ефективний механізм подолання корупції, зменшити її масштаби та загалом взяти під контроль діяльність посадовців. Нам обов'язково потрібно дослідити використані ними засоби та імплементувати їх в Україні. За рейтингами Transparency International до країн лідерів відносять: Сінгапур, Данію, Нову Зеландію, США, Швеція, Швейцарія, Японія, Німеччина, Польща, Гонконг, Норвегія. Ці країни та ряд інших досягли позитивних результатів в боротьбі з корумпованістю [61].

У перелічених нами країнах дуже детально відбирають, осіб для очолення посад, на яких потрібно виконувати функції державного управління та органів місцевого самоврядування, формується елітарна мораль. Особливо ефективним щодо зменшення корупційних проявів в розвинутих демократичних країнах став перехід системи публічного управління до моделі «Good government» – як зазначає Барі Хіндес – нова етика "належного управління" змінила відношення службовців органів публічної влади до корупції як неприйняттого зла, що, у свою чергу, викликало зростання довіри суспільства та ширшого включення громадянського суспільства до боротьби з корупцією [62, с. 159].

У суспільстві Англії, Німеччини панує думка, якщо ти займаєш таку важливу соціально-економічну посаду, то ти обов'язково прагматичний, талановитий професіонал. Задля формування Україною якісно нових заходів, програм протидії корупції слід запозичити досвід Польщі, Сінгапуру, адже їх антикорупційна політика показала свою дієвість.

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання корупції здійснюється відповідно до Конвенції ООН від 31.10.2003 ратифікованою ВРУ.

Особливість подолання корупції зарубіжними країнами в тому, що уряд усвідомлює серйозність проблеми корумпованості та загрозу національній

безпеці. Корупцію розділяють на політичну та економічну. Перша призводить до неконтрольованої політичної ситуації, загрожує демократичним інститутам. Економічна корупція знижує рівень економічних відносин, впливає на рівень життя населення [63, с. 59]. Розпочнемо з розгляду досвіду Гонконгу. Тут ще в 1974 році засновано Незалежну комісію з боротьби з корупцією, і на неї не могли вплинути ні МВС на інші спецслужби.

Комісія працювала по трьом напрямкам: знаходила хабарників, здійснювала профілактику та аналізувала нові схеми корупції, проводила пропаганду. Вагомим кроком на зустріч демократизму та знищення корупції стала ліквідація презумпції невинуватості для чиновників. А працівники Комісії могли в будь який момент прийти з перевіркою у відомства та міністерства при підозрі на корупційні дії. Діяло навіть таке правило як «доведи, що купив майно не за хабар». Таким чином той, хто не зможе довести походження свого доходу чи куплене майно без довгих відтягувань сідав у в'язницю. І на сьогодні кількість корумпованих чиновників складає 2-3% [64, с. 17].

Далі проаналізуємо досвід США у боротьбі з корупцією. Американське законодавство має особливу структуру, поділене на федеральне законодавство та законодавство штатів, які мають свої кодекси.

Американське антикорупційне законодавство досить суворе. Санкція статті передбачає покарання до 15 років позбавлення волі, а з обтяжуючими обставинами і до 20 років. Заохочення посадовець може отримувати лише від уряду.

Кримінально караними є вимога грошей або благ для сприяння у влаштуванні на державну службу. Усе законодавство носить системний характер. Існує думка як зазначає Алан Доїг, чим більше в країні демократії, тим більше там корупції.

Законодавство США у сфері протидії корупції складається з Зводу законів та в тому числі впровадження адміністративної моралі – це етичні та дисциплінарні норми. Кожне відомство маж створити службу радників, які консультують

керівництво про конфлікти інтересів та етичні норми поведінки, за потреби будь який працівник служби радників може звернутись до офісу професійної етики в разі необхідності. В США існує посада незалежного прокурора, який здійснює розслідування корупційних правопорушень вчинених вищими посадовими особами. Незалежний прокурор призначається спеціальним підрозділом окружного федерального суду у Вашингтоні. Комітети конгресу США мають повноваження розслідувати правопорушення вчинені президентом та іншими вищими посадовцями. В США діє відділ Міністерства Юстиції по боротьбі з корупцією посадових осіб, який здійснює контроль за: судовими переслідуваннями виборних і призначуваних посадових осіб, конгресменів, федеральних суддів; впровадження в життя положень закону про етику в уряді [65, с. 18].

До складу Міністерства юстиції США, яке займається вдосконаленням національних антикорупційних програм входить також Федеральне бюро розслідувань [61, с. 98].

Також не менш важливу роль в протидії корупції відіграє і Міністерство фінансів США, яке в своїй структурі має таємну службу [66, с. 102]. У США прийнято ряд кодексів поведінки сенаторів і членів Палати представників Конгресу. Парламентарі зобов'язані постійно декларувати не лише власні доходи, а й оплату транспортних витрат, харчування, проживання в готелях, різні розваги. В США існує велика кількість органів, що займаються протидією корупції, таким чином запобігають монополізації запобігання корупції конкретним провладним органом.

Як наслідок відбувається розпорошення сил та з'являється конкуренція в правоохоронних органах. Парламентарі та інші службовці зобов'язані повідомляти відповідні інстанції про відомі їм факти корупційних правопорушень. Створюються комісії, які проводять фінансову перевірку задекларованого стан посадовців, вони уповноважені викликати чиновника на

бесіду проводити розслідування. На думку С. Рогульського досвід США у боротьбі з корупцією є одним із найуспішніших, адже ще в 70-х роках владою було прийнято Закон про захист від підкупу компаніями США та іноземним урядом федеральних чиновників. Також цікавим фактом є те, що в США чиновнику забороняється вести підприємництво тими компаніями які входять до управління його міністерства і таке правило зберігається і після трьох років з моменту звільнення особи з посади [67, с. 146]. Цікавий факт, що в США немає державних засобів масової інформації, діє для журналістів спеціальний Акт про свободу інформації, сама лише підозра про корупційні злочини тим чи іншим чиновником вже може призвести до втрати ним політичної кар'єри. Як висновок, зазначимо, що корупція в США розглядається і більш ширшому значенні, та включає в себе лобізм, протекціоналізм та будь які внески на політичні цілі теж вважатимуться проява корумпованості.

Далі в нашому дослідженні звернемо увагу на досвід Польщі в якій ще в 2002 році була розроблена та прийнята урядом програма по боротьбі з корупцією [68].

Увесь період запобігання корупційним проявам умовно ділять на три етапи. Перший етап характеризується діяльністю по інформуванню громадськості з питань корупції, заохочення населення до етичної поведінки, впровадили механізми боротьби з корупцією в державній адміністрації. Цей етап був початковим та перед ним ставилось завдання по виявленню корупційних правопорушень. Розглянемо наступний етап в якому протягом 2005-2009 років узгоджували заходи по дотриманню антикорупційних законів, підвищували рівень обізнаності громадськості, створювали прозорі структури державного управління.

На третьому етапі, що тривав 2012 по 2016 роки було на меті прийняття законодавства про лобізм та конфлікт інтересів, залучити до боротьби з корупцією неурядові організації, здійснювати дії превентивного характеру.

Посилення контролю за фінансуванням виборчих кампаній. Планується розробка кодексів поведінки для бізнес-структур та потреба в оприлюдненні

фінансової звітності. Також в Польщі створено Центральне антикорупційне бюро воно покликане боротись з корупцією в суспільному та економічному житті, проводить розслідування. Керівник бюро повинен щорічно доповідати голові Ради міністрів Польщі про виконану роботу та плани на наступний календарний рік. Ще в 2004 році в Польщі запроваджено «Антикорупційну громадянську картку», в якій в доступній формі для пересічного громадянина написано про нормативні приписи щодо боротьбу з корупцією та як слід себе повезти у ситуаціях коли посадовець вимагає хабар. Карт а також дає інформацію про інстанції уповноважені запобігати корупції [62, с. 163].

Успішність боротьби з корупцією в Польщі пов'язана з такими чотирма основними факторами як прозорість публічної сфери, контроль за політикою, персональна громадянська активність та активність засобів масової інформації.

В Польщі широко діє принцип прозорості діяльності державних установ. Уся діяльність висвітлюється у пресі, кожен громадянин має можливість отримати інформацію про засади на напрямки діяльності органів державної влади, про прийняття ними управлінських рішень. В Польщі сформовано етичні бар'єри, коли службовець відповідно до Етичного кодексу не може порушити норм, бо має стійкі моральні переконання, аби не нашкодити інтересам суспільства загалом. Діє принцип передбачуваності, тобто органи регіонального та місцевого значення діють чітко відповідно раніше визначених планів та стратегій [62, с. 163].

Далі продовжимо аналізувати досвід Німеччини у боротьбі з корупцією. Розпочнемо з того,що в межах даної держави існує анонімна гаряча лінія на котру можна зателефонувати та повідомити про відомі особі факти корупції, економічні злочини.

Основним інститутом через який в Німеччині здійснюється протидія корупції – поліція, яка пов'язана з місцевими департаментами карного розшуку. В Гамбурзі у Міністерстві внутрішніх справ функціонує спеціальний відділ в якому здійснюють розробку заходів боротьби з корумпованістю. В деяких

куточках Німеччини функціонує уповноважена особа, яка може надати консультацію з питань корупції. У Франкфурті є Центр по боротьбі з корупцією у сфері охорони здоров'я – в межах головного управління міської прокуратури. Загалом по всій державі проводять програми підвищення рівня компетенції в питаннях корупції. В Німеччині активна протидія корупції починається з місцевого рівня [69, с. 39].

Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції зі значними сумами грошей за умов, що цю інформацію буде використано лише для розслідування [70, с. 170]. В Німеччині також існує реєстр фірм корупціонерів. Таку фірму в майбутньому позбавляють можливості виконувати державні замовлення, правоохоронні органи в свою чергу більше уваги приділяють нагляду за цією компанією. В Німеччині державний службовець, який хоче отримати ще іншу роботу повинен отримати відповідний дозвіл від вищої службової інстанції [70, с. 111].

Далі розглянемо досвід Франції. Створено структуру антикорупційних органів характерних для багатьох країн Західної Європи. Велику увагу приділено фінансовій корумпованості. Особи, які здійснюють фінансові операції зобов'язані подавати декларації і сплачувати податки у разі перевищення, таким чином здійснюється контроль за рухом безготівкових коштів. У Франції міністри та депутати входять до окремого офіційного списку і мають обов'язково надати звіт про свій матеріальний стан та своїх близьких до вступу на посаду, в подальшому ця інформація перевіряється спеціальною державною комісією. Характеризуючи досвід Фінляндії у боротьбі з корупцією одразу звертаємо увагу на чітку ефективну нормативно-правову базу та колосальну підтримку населення у протидії корупційним ризикам.

Соціальний контроль є частиною фінських традицій. Важливу роль в цьому суспільстві відіграє рівень освіти населення, зрозуміло, що освіченими людьми важче маніпулювати. Фінський законодавець заклав принципи запобігання

вчиненню злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину [71].

Далі перейдемо до аналізу досвіду Нідерландів, щорічно міністр внутрішніх справ перед парламентом звітує про виявлені корупційні злочини, прийняті заходи щодо покарання винних осіб. У діях посадовців постійно читається гласність та прозорість. Розроблено систему контролю за тими державними та суспільними організаціями, які можуть стати осередком корупції. Покаранням стає також і позбавлення пенсійного та соціального обслуговування. У державних структурах ведеться облік помилок службовців та наслідків до яких призвели порушення не важливо випадковими вони були чи навмисними. Матували, які не містять таємниць, що загрожують національній безпеці, але пов'язані з корупційними діями стають доступними для населення. Такі дії сприяють активності громадян адже вони можуть з легкістю контролювати процес розслідування за фактом корупції. Створено спеціальну поліцію, яка займається виявленням корупції. ЗМІ часто проводять власні розслідування та оприлюднюють їх на широкий загал, для ознайомлення з матеріалами суспільства, таким чином унеможливають таємні домовленості з слідством [68].

У ході нашого дослідження охарактеризуємо також досвід Сінгапуру.

Антикорупційна реформа, як складова соціально-економічних трансформацій почалася з приходу до влади в 1959 р. прем'єр-міністра Лі Куана Ю. У 1965 р. він домігся того, щоб Сінгапур здобув незалежність від Британської імперії. До цього історичного факту Сінгапур був злиденною країною, яка імпортувала навіть прісну воду і будівельний пісок. Держава перебувала у вкрай важкому економічному становищі і була наскрізь пронизана беззаконням [72, с. 67].

Антикорупційне законодавство було слабким. Багато корупційних злочинів виявилися поза сферою його дії, а працівники правозастосовних органів не мали влади, що давала б їм можливість ефективно виконувати свої функції. Більше того, знайти докази злочинів було вкрай складно через неефективне законодавство та

залучення величезної кількості чиновників у корупційну практику. Чиновники відкрито брали хабарі, що було частиною азійського способу життя, передавали частину отриманих таким чином доходів вищим посадовим особам. Тіньовий сектор економіки за обсягом перевершував легальний. Організовані злочинні групи (тріади) фактично діяли відкрито [73, с. 179].

Іноземні інвестори не поспішали вкладати інвестиції в країну з високим рівнем корупції. Але проведення активної антикорупційної політики дало змогу створити сприятливі інвестиційні умови, в результаті Сінгапур перетворився на фінансовий і торговельний центр Південно-Східної Азії [74, с. 67].

для подолання і протидії корупції у 1952 р. Британським колоніальним урядом було засновано спеціальний орган «Corrupt Practices Investigation Bureau» (СРІВ) – «Бюро з розслідування випадків корупції» (БРВК), яке має політичну і функціональну самостійність. Воно незалежне від поліції і інших урядових відомств. Директор бюро підпорядковується безпосередньо прем'єр-міністру Сінгапуру, і ніхто не може наказати чи вплинути на рішення щодо припинення розслідування.

Серед базових нормативно-правових актів, що формують правове забезпечення боротьби з корупцією, в тому числі у питаннях функціонування «Бюро з розслідування випадків корупції», слід відзначити прийнятий 17 червня 1960 р. у Сінгапурі Акт про запобігання корупції (РОСА) (Далі - Закон про запобігання корупції) [75, с. 101].

Основними функціями цього незалежного органу є розслідування фактів корупції та інших кримінальних справ, пов'язаних з корупцією, в державному і приватному секторах економіки Сінгапуру. Установа займається перевіркою законності дій і рішень всіх посадових осіб; розглядом скарг громадян, що містять звинувачення в корупції і вимагають відшкодування збитків; розслідуванням випадків недбалості та байдужості, допущених державними службовцями; розслідуванням фактів зловживання службовим становищем та неналежного виконання службових обов'язків – у разі підозри про наявність ознак корупції;

дослідженням процедур роботи державного сектора з метою зведення випадків корупції до мінімуму. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів для виявлення можливих «слабких місць» у системі управління. Крім того, одним із напрямів діяльності Бюро є запобігання корупції. З цією метою вивчаються методи роботи департаментів та державних органів для виявлення прогалин в існуючій адміністративній системі, які могли б сприяти появі корупції, хабарництва та недобросовісної практики, і направляє керівникам установ рекомендації щодо проведення заходів, спрямованих на усунення недоліків та запобігання корупції. Внаслідок авторитарних методів роботи БРВК уряд стримує прояви бюрократії, успішно здійснює запобігання корупції, а це, у свою чергу, забезпечує сприятливий інвестиційний клімат Сінгапуру [76, с. 123].

Закон наділив службовців БРВК широкими повноваженнями в розслідуванні. Наприклад, у ст. 15 визначені такі повноваження співробітників БРВК:

- директор й інший особливо уповноважений мають право заарештовувати без ордера будь-яку особу, підозрювану у вчиненні правопорушення, передбаченого цим законом, до якого є розумні претензії на підставі інформації з достовірних джерел;

- слідчі можуть обшукувати заарештовану особу і вилучати всі знайдені при ній речі – за наявності доказів незаконної діяльності. Підозрювані особи жіночої статі можуть бути обшукані тільки слідчим жіночої статі;

- будь-яка особа, заарештована за такими мотивами, направляється до відділення Бюро або поліції.

Повноваження співробітників БРВК щодо обшуку і конфіскації визначено ст. 22 Закону [75]:

- директор Бюро має право видачі співробітникам ордера, який наділяє повноваженнями входження в будь-яке приміщення, навіть силою, його обшуку та вилучення будь-яких документів або майна, пов'язаних з корупційними діями;

– якщо офіцер Бюро має розумні підстави вважати, що відстрочка в отриманні ордера на обшук порушить плани розслідування, він може скористатися правом розслідування, вказаним вище, без отримання даного ордера.

У ст. 5 цього закону закріплено визначення особи, винної у скоєнні корупційного правопорушення. Вона винна в корупції, коли сама чи у співучасті з ким-небудь[75]:

– незаконно підкупає, отримує або висловлює згоду на отримання будь-якої винагороди для себе чи іншої особи;

– незаконно дає, обіцяє або пропонує іншій особі винагороду, незалежно від того, у своїх чи сторонніх інтересах винагороджує чи підбурює іншу особу до дії або бездіяльності стосовно будь-якої справи, реальної чи задуманої .

У ст. 17 передбачено право прокурора давати дозвіл директору Бюро і його головному заступнику перевіряти «будь-які банківські рахунки, часткові рахунки та розрахункові рахунки», якщо є підозра у скоєнні правопорушення.

У ст. 18 закріплено повноваження службовців БРВК перевіряти банківські книжки державних службовців, а в ст. 19 – також їхніх дружин, дітей і агента, якщо це необхідно [75].

Законною практикою стало надання громадянами на вимогу слідчих потрібної їм конфіденційної інформації. Відмова від співпраці зі слідством і приховування інформації розглядаються як правопорушення і караються штрафом до 10 тис. дол. США або взяттям під варту на термін до року [77, с. 115].

Бюро має три підрозділи: слідчий, довідково-інформаційний та допоміжний. Слідчий підрозділ найбільший, він відповідає за проведення операцій Бюро. Довідково-інформаційна та допоміжна служба Бюро відповідальна за відбір кандидатів для призначення на державні посади, їх подальше просування і навіть за підвищення кваліфікації державних службовців. Відбір кандидатів на державну службу конкурсний. Він схожий на процедуру видачі дозволів фахівцям-іноземцям при отриманні ними громадянства Сінгапуру або на тендер підрядників за

отримання державних контрактів. Довідково-інформаційна та допоміжна служба Бюро підтримується Дослідницьким об'єднанням, яке аналізує робочі операції схильних до корупції урядових відділів і виявляє ті слабкі місця в організації і регулюванні роботи підрозділів адміністрації, які є причиною корупції [78, с. 71].

БРВК є частиною системи кримінального правосуддя та працює в тісній взаємодії з Генеральною прокуратурою і судами. У процесі розслідування Бюро також співпрацює з різними державними та урядовими установами та відомствами з метою збирання доказів і отримання інформації, необхідної для доказування складу злочину в справі, яка розслідується, а також кращої обізнаності державних службовців «... у питаннях, пов'язаних з корупцією». Крім державних установ, БРВК також має робочі відносини з різними приватними організаціями. Разом із Коледжем державної служби БРВК бере участь у різних програмах із запобігання корупції для державних посадових осіб, які обіймають керівні посади. Бюро підтримує зв'язки з Міністерством освіти в межах програми «Навчальна поїздка» для навчання студентів вищих навчальних закладів стратегій боротьби з корупцією в Сінгапурі. БРВК також має доручення від уряду робити процесуальні відгуки для державних відомств, що здійснюють процедури, які можуть бути використані для корупційних дій. Для успішної діяльності бюро контактує з цивільним населенням для підвищення рівня правової культури й отримання його підтримки. В Інтернеті є сторінка БРВК з повною інформацією про його діяльність, також працює телефонна гаряча лінія, по якій цілодобово приймаються дзвінки, у тому числі анонімні. Крім того, співробітники Бюро регулярно проводять лекції та семінари для державних службовців, особливо тих, які взаємодіють із громадськістю з таких питань, як приховані аспекти корупції та методи їх подолання [79].

У реальності в Сінгапурі встановився авторитарний режим, завдяки якому лідер правлячої партії Лі Куан Ю втілював у життя вкрай непопулярні в середовищі чиновництва заходи щодо викорінення злочинності, свавілля влади і корупції [80, с. 32].

Прикладом намагань політичних лідерів стати зразком поведінки для чиновників є розслідування проти близьких родичів Лі Куана Ю, засудження до різних термінів тюремного ув'язнення декількох підозрюваних у корупції міністрів тощо [81, с. 9].

У Сінгапурі щороку від державних службовців вимагають заповнення спеціальних форм для декларацій їх майна, активів і боргів. Зробивши відкритими всі дані щодо стану доходів, комерційних інтересів і фінансових операцій високопосадовців, система державного управління набула статусу прозорості політичних фінансів [82, с. 52].

Починаючи з другої половини 1980 рр., уряд став працювати над «якістю» бюрократії. Уряд задумав зробити професію чиновника не тільки високооплачуваною, але й шанованою, престижною. Керівництвом Сінгапуру в боротьбі з корупцією була зроблена ставка на принципи меритократії і базові канони конфуціанської етики. Це означає, що шлях нагору відкривається перед найрозумнішими, прогресивно мислячими і здібними. Підбір потенційних кандидатів починається ще в школі, потім майбутній адміністративній еліті допомагають вступити до університету, відправляють на навчання та стажування за кордон, заохочують успіхи і досягнення, пропонують посади відповідно до їх здібностей. Турбота про ефективне використання людського капіталу на основі таланту і достоїнств, упровадження прозорості і такої, що заслуговує на довіру, системи кадрових призначень у поєднанні з налагодженою системою справжньої відповідальності посадових осіб мали глибокий сенс [83, с. 362].

Через системний вплив на суспільну свідомість громадською думкою корупція стала розглядатися як загроза для успішного розвитку суспільства, авторитета держави на міжнародній арені.

Складовою роботи на високий результат є традиції постійної підготовки та підвищення кваліфікації службовців. Кожен чиновник зобов'язаний проходити як мінімум 100 годин навчання на рік, у тому числі з проблематики антикорупційної

політики держави. Вище державне керівництво, насамперед міністри, здобули солідну університетську освіту, вони цілком самодостатні люди, щоб не вдаватися до протиправних методів забезпечення свого матеріального благополуччя. Влада зробила все, для того щоб забезпечити високий рівень довіри до себе з боку громадян [84, с. 119].

Наприклад, за допомогою реального електронного уряду тяганина в державних установах Сінгапуру була зведена до мінімуму. Запити в міністерства і відомства сінгапурці надсилають в електронному форматі. Суди працюють чітко і швидко. Є, наприклад, Суд малих скарг («Small Claims Court»), який займається справами туристів, якщо їх раптом обдурили під час купівлі. Засідання суду призначають вже на наступний день. Немає ніякої тяганини та, відповідно, зникає привід давати хабар за прискорення процесу [85, с. 117].

Запровадження елементів електронного урядування та організація державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. Зокрема, у Сінгапурі на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій надається 1600 видів послуг населенню) [84, с. 91].

На основі нашого аналізу стає зрозуміло, що боротьбу з корупцією в Сінгапурі вважають найефективнішою, та такою, що сприяє розвитку економіки [86, с. 80].

Таким чином, досвід країн світу, які ми розглянули вище, щодо запобігання та протидії корупції, становить значний інтерес, звичайно потрібно враховувати специфіку та менталітет їх державного управління. Дані досліджень потрібно використати при розробці нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні

В останні десятиліття корупція досить часто інтерпретується як складне негативне суспільне явище, зумовлене внутрішніми політичними, економічними, культурними й адміністративними чинниками [87].

Зокрема, М. І. Мельник розглядає корупцію як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу», *do ut des* («даю, щоб ти дав») [65, с. 34].

Дещо інакше визначає корупцію Є. В. Невмержицький, який зазначає, що корупція – це, в першу чергу, соціально-політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб [88, с. 44].

У Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [29].

Наявні форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об'єктивних і суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень у суспільстві та державі. Серед таких причин поширеності корупції в Україні можна визначити наступні:

1) психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства. Розпад старої системи моральних та інших духовних цінностей спричинив ситуацію втрати значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор і, одночасно, до широкого поширення цинізму, аморальності та криміналізації суспільної свідомості;

2) становлення нових державних інститутів. Стара вертикаль державного управління поступово замінюється новою. Досить частим реорганізаціям піддається система центральних органів влади – міністерств, відомств. Вони скорочуються, об'єднуються, реорганізуються, потім знову поновлюються, відроджуються. Зрозуміло, що в таких умовах вірогідність корупційних діянь значно зростає;

3) перерозподіл державної власності. Після проголошення незалежності України розпочався процес перерозподілу державної власності у нові її форми: створення акціонерних товариств, передача в оренду, розпродаж і перехід у приватну власність земель, підприємств тощо. Цей процес супроводжується чисельними корупційними діяннями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею (продажем) їх новим господарям;

4) тінізація економіки. Тіньовою економікою називають економічну діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства. Тіньова економіка підриває основи існування держави, розкладає державний апарат, оскільки однією з умов її наявності є широкий підкуп працівників державних органів;

5) кризові економічні явища. Спад виробництва, скорочення об'ємів продукції, відсутність оновлення основних фондів у всіх галузях народного господарства сприяють тому, що все більше підприємств, юридичних і фізичних осіб вимушені шукати кредити, позички і дотації. За таких обставин збільшується кількість звернень до чиновників відповідних міністерств і відомств і, як наслідок, більш поширеною і всеосяжною стає корупція, захоплюючи все нові й нові сфери суспільства;

6) незавершеність формування правового поля в Україні. Суперечливість вимог одного закону вимогам інших законів стає причиною масового тиску на державні органи, створює сприятливі умови до корупційних дій з боку посадових осіб державних установ, організацій і підприємств різних форм власності;

7) незадовільний стан протидії злочинності. В умовах криміналізації суспільства, поширення особливо тяжких злочинів, боротьба з корупцією за рангом важливості поступається місцем перед замовними убивствами, розбійними нападами тощо. Разом з тим правоохоронні та антикорупційні органи потребують сучасних дієвих методик виявлення і фіксації корупційних діянь, їх ефективного попередження;

8) незадовільний стан боротьби з контрабандою на митницях та в зоні проведення АТО. У результаті Державний бюджет України не отримує мільярди гривень надходжень. Водночас корумповані митники та правоохоронці незаконно збагачуються;

9) прорахунки у кадровому забезпеченні інституту управлінської ланки в органах державного управління. Практична робота з персоналом, який виконує завдання в умовах корупційних ризиків, потребує врахування не тільки наявності провокуючих чи сприятливих чинників професійної діяльності на конкретній посаді, але передусім психологічних особливостей особистості [89, с. 74–75].

Одне з центральних місць у загальнодержавному механізмі протидії корупції посідають правоохоронні органи. Зважаючи на те, що корупція глибоко проникла

в державний апарат і правоохоронні органи, держава створює відповідні центральні органи зі спеціальним статусом та правоохоронні органи з протидії корупції.

Як свідчить зарубіжний досвід, найбільших досягнень у реалізації антикорупційного законодавства вдалося отримати в тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи боротьби з корупцією.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [29].

Однак діяльність цих органів стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю якісної законодавчої бази, не розроблені системні підходи стосовно діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, відсутнє концептуальне бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції.

Залишаються актуальними проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів, орієнтованих на боротьбу з корупцією.

Покращання ефективності протидії корупційним проявам є також одним із основних зобов'язань, взятих Україною у межах співпраці з міжнародними фінансовими та іншими організаціями.

Проблема протидії корупції є актуальною з огляду на значну увагу суспільства до цієї діяльності, високий рівень недовіри до суб'єктів владних повноважень й високу латентну корумпованість службових і посадових осіб.

В Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» антикорупційна реформа визначена як одна з пріоритетних поряд з реформою системи національної безпеки і оборони, судовою реформою та реформою правоохоронної системи, децентралізацією та реформою державного управління [90].

Основною метою антикорупційної реформи є суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції.

Це має бути досягнуто завдяки належній реалізації нової Антикорупційної стратегії та успішному впровадженню нових антикорупційних механізмів, а саме: декларування майнового стану публічних службовців, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців і моніторинг їхнього способу життя. Подолання політичної корупції вимагає докорінної реформи системи політичного фінансування. Важливим є використання новітніх технологій, зокрема для забезпечення державою доступу до інформації у формі «відкритих даних».

Боротьба з корупцією має базуватися на таких принципах:

- не повинні ущемлятися або обмежуватися законні права та свободи людини і громадянина;
- ефективність протидії корупції може бути забезпечена тільки узгодженими діями державних органів, громадських організацій та громадян;
- державна система боротьби з корупцією має передбачати здійснення державної політики, спрямованої на усунення та нейтралізацію факторів, які сприяють вчиненню корупційних діянь;
- правова база боротьби з корупцією має враховувати зміни соціально-економічної та політичної ситуації в державі;
- основна увага має приділятися запобіжно-профілактичним заходам, які ґрунтуються на аналізі та прогнозуванні тенденцій поширення корупційних діянь;
- основні практичні заходи щодо виявлення корупційних діянь та запобігання їм здійснюють органи, які ведуть боротьбу з корупцією [91, с. 89].

Ще однією проблемою, яка заважає здійснювати ефективну боротьбу з корупцією, є використання в корупційних схемах третіх осіб, так званих посередників. Небезпека посередництва проявляється в тому, що:

- по-перше, без нього вчинення злочину інколи є неможливим або досить проблематичним. Так, дача чи одержання хабара без посередника є неможливими у зв'язку з неможливістю того, хто дає хабар, зустрітися наодинці чи взагалі з тим, хто його отримує (службова особа працює у приміщенні, закритому для доступу сторонніх осіб, на вулиці і вдома знаходиться під посиленою охороною, яка не допускає можливості спілкування зі сторонніми особами);

- по-друге, використання посередника при вчиненні злочину допомагає злочинцю (організатору, підбурювачу, пособнику, виконавцю) залишатися у “тіні”, не виявляти себе, діяти непомітно для потерпілих, потенційних очевидців або інших злочинців і тим самим створювати труднощі у розслідуванні злочину;

- по-третє, діяльність посередника зміцнює рішучість організатора, підбурювача, пособника, виконавця (останнього, коли він є ініціатором посередництва) до вчинення суспільно небезпечного діяння;

- по-четверте, використання посередника може сприяти заздалегідь обіцяному приховуванню злочину, яке є співучастю у злочині [92, с. 129].

Як вважають фахівці, які досліджують проблеми корупції, ефективність боротьби з нею залежить від чотирьох основних складових:

- наявності належної правової бази антикорупційного спрямування;
- ефективного і повного її застосування;
- розвитку системи громадського контролю та формування антикорупційної громадської свідомості;
- організаційно-управлінського забезпечення антикорупційної діяльності [93].

Крім цього, до чинників, що сприяють поширенню корупції в державі, слід віднести насамперед:

- відсутність сприятливого правового та організаційного режиму діяльності вітчизняного виробника, особливо щодо сплати податків, обов’язкових платежів до бюджету, одержання бюджетних кредитів, що сприяє постійному пошуку шляхів протиправного вирішення цих питань;

- інтеграцію організованої злочинності з суб’єктами економічної діяльності;

- правову незахищеність суб’єктів економічної діяльності від зловживань, протидії та вимагань з боку чиновників державного апарату на всіх його рівнях;

- відсутність стабільного і збалансованого законодавства, яке б регламентувало економічну діяльність та підтримку вітчизняного виробника;

- відсутність інвестиційної альтернативи “тіньовим” капіталам;

- втрату історичних традицій, моральних і етичних норм, які лежать в основі поваги до власності незалежно від її форм;

- значне розшарування населення за обсягом доходів, внаслідок чого на тлі збільшення кількості заможних людей значна частина державних службовців не має навіть помірному достатку, що об’єктивно породжує сприятливі обставини для корупційних проявів.

Міжнародні експерти вважають, що в Україні у сфері боротьби з корупцією залишаються такі недоліки:

- відсутність єдиної національної антикорупційної стратегії;

- брак єдиного державного органу, що відповідає за попередження корупції;

- потреба в удосконаленні законодавства;

- необхідно, щоб імунітети, які надаються Конституцією України деяким категоріям держслужбовців, не були перепорою для проведення розслідування і кримінального переслідування за корупційні злочини, зокрема, хабарництво;

- відсутність етичного кодексу державних службовців;

- потребує перегляду система оподаткування на предмет скорочення стимулів до ухилення від сплати податків та обмеження можливостей для прийняття довільних рішень посадовими особами податкових органів.

В Україні система антикорупційного законодавства формально створена. Вона містить багато нормативно-правових актів: як базових для всіх сфер соціального життя, так і тих, предметом яких є окрема галузь національної економіки чи певна сфера суспільних відносин. Крім законів України, існує низка підзаконних нормативно-правових актів. Проте, всі вони приймалися у різні часи, різними органами, у ряді випадків – спонтанно, безсистемно, без належного наукового обґрунтування, через що і виникають колізії та протиріччя.

Чинне антикорупційне законодавство настільки розмите, що одне й те ж корупційне діяння можна кваліфікувати і як проступок (правопорушення), і як злочин.

Проблеми, що виникають у застосуванні антикорупційного законодавства України можна розділити на ті, які обумовлені недостатньою чіткістю та однозначністю законодавчих формулювань і такі, що викликані необґрунтованістю, а інколи й помилковістю його положень.

Тому вважаємо, що нині необхідно виваженіше підійти до цього питання і переглянути багато положень чинного вітчизняного антикорупційного законодавства відповідно до джерел міжнародного права та запровадити антикорупційну експертизу правових актів та їх проектів [94].

Досвід багатьох країн показує, що активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, є головною передумовою виявлення корупційних правопорушень і ефективності антикорупційних заходів. Але ефективної системи впливу на ситуацію у сфері попередження та виявлення корупції з боку різних інституцій громадянського суспільства, зокрема неурядових організацій, до цього часу в Україні не створено. У численних нормативно-правових актах щодо боротьби з корупцією взагалі не закладено реальних правових механізмів, які б дозволяли громадським об'єднанням і окремим громадянам впливати на корупційні прояви правовими заходами.

За повідомленнями засобів масової інформації, в Україні діє близько 200 неурядових організацій, які декларують свою антикорупційну спрямованість, але реальних важелів впливу на корупціогенну ситуацію вони фактично не мають.

Статті у пресі, окремі заяви громадян, представників громадських організацій, проведення антикорупційних акцій, доведення інформації до вищестоящих органів, як показує практика, недостатньо ефективні. Отже, і ці заходи здійснюються, як правило, хаотично, безсистемно, а їх реальна віддача є мінімальною.

У зв'язку з цим важливого значення набуває розвиток системи громадського контролю за антикорупційною діяльністю органів, на які безпосередньо покладено обов'язок боротьби з корупцією. Особливу роль у цьому процесі повинні відігравати політичні партії та об'єднання громадян, засоби масової інформації, представницькі органи влади та окремі громадяни. Форми і методи такої діяльності, а також запровадження обов'язкового реагування відповідних державних органів на повідомлення про факти корупційних діянь мають бути чітко визначені у законі. У законодавчому порядку необхідно також закріпити право громадських організацій на здійснення запитів до органів державної влади та отримувати в установленому порядку інформацію щодо їх діяльності по запобіганню та протидії корупції; проведення неофіційної (громадської) антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, рішень, програм; правову підтримку журналістських та громадських розслідувань та формування громадських судів; надання своїх висновків і пропозицій відповідним державним органам; участь у відкритих парламентських слуханнях з питань запобіганню та протидії корупції; через суб'єктів права законодавчої ініціативи виступати з такими ініціативами у сфері запобіганню корупції; розвиток інституту лобіювання таких законів; гарантований державний захист осіб, які надають допомогу у протидії корупції [95, с. 170–171].

3.2. Шляхи вдосконалення реалізації Антикорупційної політики України

Нині в нашій державі в умовах триваючого системного (економічного, політичного, правового, організаційного та ідеологічного) перехідного періоду проблема корупції набула особливої гостроти і політичної значущості. Про неї йдеться в засобах масової інформації та на найвищому державному рівні. У цих умовах українська держава розпочинає реформування антикорупційного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. Це свідчить про те, що діяльність держави у напрямку створення дієвої системи запобігання корупції, виявленню та подоланню її соціальних передумов і наслідків є одним із пріоритетів на сучасному етапі державотворення. Формування та реалізація ефективної антикорупційної політики повинна сприяти формуванню іміджу України як держави, що активно протидіє корупційним проявам. Саме тому від правильного розуміння суті та значення антикорупційної політики держави залежить результативність заходів, що вживаються для мінімізації корупційних проявів.

Д.Г. Заброда під державною антикорупційною політикою розуміє передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави [96, с. 103].

Цілями антикорупційної політики в Україні, на думку деяких вчених, має стати зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави від загроз, пов'язаних із корупцією, за допомогою виконання таких завдань:

- попередження корупційних правопорушень;

- створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, що мають публічний статус;
- забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами;
- відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями;
- моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики;
- формування антикорупційної суспільної свідомості;
- сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції і корупціогенні фактори, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації;
- створення стимулів до заміщення державних посад, посад державної і муніципальної служб непідкупними особами [97, с. 242].

Саме на основі ієрархічної системи цілей, як вважає Т.І. Кушнар'ов, повинна формуватися стратегія протидії корупції, яка є важливим структурним елементом антикорупційної політики. За відсутності стратегічних концептуальних ідей і цілей, принципів і пріоритетів, довгострокових загальнодержавних програм, заснованих на глибокому науковому підґрунті, не може бути ніякої антикорупційної політики, а є лише її видимість. У межах стратегічних напрямків антикорупційної політики розвивається антикорупційна тактика, яка передбачає розроблення конкретних завдань і способів їх виконання [98, с. 180].

Отже, антикорупційна політика полягає у розробці і реалізації послідовних заходів держави і суспільства із мінімізації причин і умов, які сприяють корупції у різних сферах. Враховуючи те, що корупція без постійної протидії їй має здатність розповсюджуватися, необхідно виділити антикорупційну функцію держави як одну з основних. Отже, йдеться як про створення механізмів, які дозволяють зменшити масштаби корупції в короткостроковому плані, так і про

вироблення та проведення антикорупційної політики як постійно діючої функції держави.

Стратегія протидії корупції, як зазначалося вище, виступає одним із напрямів антикорупційної діяльності держави. Але цілісний аналіз ефективності антикорупційної політики держави, на нашу думку, можна здійснити лише за допомогою використання комплексу певних показників, які можна зарахувати до структурних елементів антикорупційної політики. Такими показниками є:

- розробка та прийняття антикорупційної нормативно-правової бази та визначення механізму її виконання;

- створення і забезпечення діяльності спеціальних органів з формування та реалізації антикорупційної політики, а також з протидії корупції, розмежування між ними функцій, зон відповідальності та організація взаємодії з протидії корупції;

- утворення на різних рівнях комісій, координаційних рад з протидії корупції;

- використання засобів масової інформації, активне залучення громадян, громадських організацій у діяльність з протидії корупції.

Значущим чинником державної політики в сфері протидії корупції є нормотворча діяльність, яка створює правову базу для боротьби з нею. Не менш важливим є застосування антикорупційного законодавства та реалізація його в практичній діяльності державних органів. В Україні намітилася тенденція до поступового реформування антикорупційного законодавства, орієнтованого на реалізацію міжнародних стандартів протидії корупції, на основі вдосконалення антикорупційних законодавчих норм та застосування комплексних заходів у межах Національних антикорупційних стратегій.

У 2011 р. розпочався процес оновлення антикорупційного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних норм. Прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» сприяло зміцненню антикорупційної законодавчої бази України, приведенню її до європейських

стандартів і створенню дієвих сучасних механізмів протидії корупції, запровадженню нових правових інститутів. Проте цей закон, за визнанням фахівців, не став кодексом антикорупційних норм, а лише був черговою спробою створити нормативно-правові засади для запобігання та протидії корупції. Окремі положення цього Закону містили низку неточностей, неузгодженостей, що створювало корупційні ризики й призводило до зниження ефективності заходів протидії корупції.

Наступним етапом реалізації антикорупційної реформи в Україні стало прийняття нового концептуального документу, який визначав основні напрями та засади реалізації державної антикорупційної політики на найближчі роки – Національної антикорупційної стратегії на 2011 – 2015 рр. Відповідно було прийнято і план дій з виконання Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 рр., а саме Державну програму щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 рр.

Нині відбувається третій етап антикорупційної реформи, який розпочався 14 жовтня 2014 р. із ухваленням Верховною Радою України всіх законів з антикорупційного пакета, поданих Кабінетом Міністрів України і написаних спільно з громадськими експертами. Було ухвалено такі закони: «Про запобігання корупції» (передбачає комплексне реформування системи протидії корупції у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав), «Про Національне антикорупційне бюро України» (передбачає створення спеціального правоохоронного органу, який протидіятиме кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» (встановлює механізм виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб, а також вільного доступу до

Державного реєстру речових прав на нерухоме майно), «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» (передбачає визначення комплексу першочергових заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та формування бази для подальших антикорупційних реформ).

Звичайно активне реформування антикорупційного законодавства на сучасному етапі тягне за собою постановку нових проблем, зумовлених недосконалістю правових норм, які спрямовані на протидію корупції. Прийняті закони ще не раз стануть об'єктом критики і вчених-теоретиків, і практичних працівників, оскільки деякі їх положення є суперечливими, неточними та потребують доопрацювання. Не вдаючись у детальний аналіз прийнятих законів, зазначимо, що, наприклад, сама назва Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» містить певні суперечності. З назви закону випливає, що законодавець ототожнює державну антикорупційну політику та антикорупційну стратегію. Проте, як було з'ясовано, стратегія протидії корупції виступає одним із важливих структурних елементів антикорупційної політики, одним із її напрямів, тому ототожнювати державну антикорупційну політику з антикорупційною стратегією нелогічно. Крім того, у другому розділі Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» зазначено, що в Україні окремими повноваженнями щодо формування та реалізації антикорупційної політики наділені кілька інституцій, серед яких – Національний антикорупційний комітет, Міністерство юстиції України, Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Але Указом Президента України від 14 жовтня 2014 р. було утворено Національну раду з питань антикорупційної політики і ліквідовано Національний антикорупційний комітет.

Крім вищезазначених нормативно-правових актів, законодавча база з протидії корупції об'єднує також:

– Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI;

– Порядок підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції (постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 року № 1094);

– Порядок передачі подарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям (постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195);

– Про підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань запобігання і протидії проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування (розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 липня 2011 року № 642-р);

– Порядок проведення антикорупційної експертизи (наказ Міністерства юстиції України від 05 серпня 2013 року № 1608/5);

– Типове положення про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції (постанова Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 року № 706);

– Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики (постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 року № 949);

– Порядок організації підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань запобігання і протидії корупції (наказ Національного агентства України з питань державної служби від 27 березня 2014 року № 40);

– План першочергових заходів з подолання корупції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 647-р).

Другим показником ефективності антикорупційної політики є створення і забезпечення діяльності спеціальних органів з формування та реалізації антикорупційної політики, а також з протидії корупції, розмежування між ними функцій, зон відповідальності та організація взаємодії з протидії корупції.

Щодо формування та реалізації антикорупційної політики, то сьогодні цими повноваженнями наділені Міністерство юстиції України, як спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, та Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Проте, жоден із цих органів не відповідає міжнародним стандартам щодо органів, уповноважених на формування та реалізацію антикорупційної політики ні за критеріями спеціалізації, ні за критеріями незалежності. Більше того, низка функцій у сфері антикорупційної політики взагалі не реалізується жодним органом держави, зокрема, проведення на постійній основі оцінки стану справ з корупцією, формування світогляду неприйняття корупції.

Відповідно до статей 5 та 6 Конвенції ООН проти корупції держави-учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган (органи).

Ситуація повинна змінитися із введенням в дію Закону України «Про запобігання корупції» та створенням Національного агентства з питань запобігання корупції. Відповідно до закону, Національне агентство з питань запобігання корупції – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [29]. Очевидно, функції Міністерства юстиції України у цій сфері будуть передані Національному агентству з питань запобігання корупції.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла рішення про створення Національного антикорупційного бюро України, необхідність якого обговорювалася протягом довгих років. Цей орган займатиметься

попередженням, виявленню, припиненню, розслідуванню та розкриттям корупційних правопорушень, вчиненими вищими посадовими особами, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [38].

Крім того, Президент України підписав Указ про створення Національної ради з питань антикорупційної політики як консультативно-дорадчого органу(фактично задля виконання Антикорупційної стратегії), що свідчить про його рішучий намір сприяти реформі. Згідно з Указом, Національна рада готуватиме Президентові України пропозиції щодо визначення та вдосконалення антикорупційної стратегії, здійснюватиме системний аналіз стану запобігання і протидії корупції, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, що вживаються для запобігання і протидії корупції. Крім того, завданням Національної ради є підготовка та надання Главі держави узгоджених пропозицій щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції [99].

За час проведення антикорупційної реформи змінилися не лише кримінально-правові та адміністративно-правові норми щодо відповідальності за корупційні діяння, але й концептуально переглянуто методи, якими держава намагається мінімізувати прояви цього ганебного явища, переорієнтувавшись із суто каральних на попереджувальні. І одним із таких інструментів, як основа для нової системи запобігання корупції, стали уповноважені підрозділи (особи) з питань запобігання та виявлення корупції (далі – уповноважені підрозділи), які з 1 січня 2014 р. повинні утворюватися в державних органах, органах влади АР Крим, їх апаратах, органах місцевого самоврядування та юридичних особах публічного права. Основними завданнями уповноваженого підрозділу є: підготовка, забезпечення та контроль за здійсненням заходів щодо запобігання корупції; надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства; участь в інформаційному та науково-

дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції, а також міжнародному співробітництві в зазначеній сфері; проведення організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, виявлення і протидії корупції; проведення перевірки фактів своєчасності подання декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, перевірки таких декларацій на наявність конфлікту інтересів, а також здійснення їх логічного та арифметичного контролю; здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів; здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства [100].

Наявні нині результати боротьби з корупцією, на думку вчених та практиків, підтверджують висновок про те, що репресивні заходи, які ґрунтуються на застосуванні суворих санкцій, спричиняють лише загострення цього суспільно небезпечного явища зі світового досвіду бачимо, що ефективні антикорупційні програми ґрунтуються на комплексному застосуванні примусових, запобіжних та просвітницьких процедур. Це, своєю чергою, потребує спільної участі у цьому процесі органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Сучасні суспільні процеси є свідченням того, що в Україні набирає активності такий інститут громадянського суспільства, як громадські організації, що декларують свою антикорупційну спрямованість. Це зумовлюється демократичними процесами, які поступово відбуваються в Україні, а також невідворотною необхідністю залучення громадськості до протидії цьому антисоціальному явищу. Також необхідно наголосити на важливому значенні засобів масової інформації у протидії корупції. Останніми роками саме завдяки активній діяльності засобів масової інформації виявляються факти корупційних діянь представників влади, що становлять істотний суспільний резонанс.

Громадяни країни продемонстрували своє бажання бути активними учасниками суспільно-політичного життя та можливість здійснювати постійний

контроль за діяльністю органів державної влади. З метою забезпечення реалізації права громадян на одержання інформації у сфері запобігання та протидії корупції, забезпечення відкритості, доступності та достовірності такої інформації спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики готує та оприлюднює звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції. Такий звіт повинен бути оприлюднений щороку не пізніше ніж 15 квітня у друкованих засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, на Урядовому порталі та на веб-сайті спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики [101].

Задля кардинального покращення ситуації в протидії корупції потрібно повернути довіру народу до влади, узгодити діяльність правоохоронних органів у цій сфері, поліпшити відносини нашої держави з міжнародним співтовариством [63, с. 59].

Усю антикорупційну державну політику можна умовно поділити на окремі системні блоки:

- Інформаційно-дослідницька діяльність, яка полягає в отриманні реальних даних про стан корупції, об'єктивні дані про факти корупційних правопорушень, верифікація отриманої інформації;

- Правотворча діяльність, яка має створити систему узгодженого законодавства, в якому відсутні прогалини для розвитку корупційних ризиків. На думку О.О. Гаврилова ефективна стратегія правотворчості повинна спиратись на одержання й використання насамперед довгострокових юридичних та соціальних прогнозів.

- Інституційно-установча діяльність, що має сформувати збалансований державний апарат, удосконалення організаційних структур, наявність механізмів самоочищення влади;

- Контрольно-наглядова діяльність, яка має на меті постійну оцінку законності та доцільності рішень суб'єктів публічного та приватного права аби вони не порушували прав та свобод громадян;

- правоохоронна діяльність покликана розслідувати факти корупції та поновлювати порушені законні права та інтереси фізичних та юридичних осіб;

- профілактична діяльність, яка має зменшити випадки виникнення корупційних ситуацій, варто звернути увагу на пріоритетності профілактики корупції в сучасних умовах;

- виховна діяльність має на меті зміну свідомості, підвищення рівня правової культури населення та службовців. Це необхідний процес для відновлення етичних цінностей суспільства в цілому [98, с. 179].

Сьогодні реальний результат від антикорупційної політики значно нижчий за очікуваний, що демонструє наявність комплексу системних проблем. Передусім це стосується недосконалості системи критеріїв оцінки ефективності антикорупційної політики, яка потребує перегляду задля підвищення функціональності.

Зокрема, науковці акцентують увагу на таких аспектах вказаної проблеми:

– оцінювання ефективності реалізації державної антикорупційної політики не може зводитися лише до сумарної оцінки результативності діяльності суб'єктів її реалізації. Ефективність варто визначати з урахуванням кількісних та якісних показників, які відображають реальний стан змін у суспільних відносинах, опосередкований застосуванням програмованих та інших антикорупційних заходів (Д. Г. Заброта);

– вирішальним чинником ефективною антикорупційної політики в державі є досить чітко визначена нормативно-правова база, яка містить понад сто законів, указів, розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, галузевих нормативних документів. Однак за роки незалежної Української держави не вдалося досягти реального функціонування в Україні загально визнаних державно-

правових принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини порівняно з іншими цінностями (В. М. Купрійчук);

– ефективність державної антикорупційної політики, окрім політичної волі, залежить від законодавчого забезпечення, наявності дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування процесів формування і реалізації політики протидії корупції, превентивних заходів запобігання, а також її подолання (А. М. Новак);

– складність вирішення проблеми оцінки ефективності реалізації антикорупційної політики в науко-во-теоретичному вимірі зумовлена її багатогранністю й недостатньою розробленістю теоретико-методологічної основи антикорупційної політики, зокрема браком вироблення та здійснення цільових антикорупційних заходів, відсутністю критеріїв оцінки ефективності антикорупційних заходів, недостатнім вивченням зарубіжного досвіду, непереконливою обґрунтованістю сучасних антикорупційних стимулів і відповідно їх неспроможністю протидіяти дедалі більшій витонченості корупційних проявів (Ю. П. Івашук) [102, с. 18].

Українська влада вжила ряд заходів щодо посилення антикорупційної діяльності. Разом з тим, на сучасному етапі вкрай важливо реалізувати прийняте антикорупційне законодавство, визначити механізм його реалізації у діяльності спеціалізованих органів, а також виправити ті законодавчі недоліки, які були допущені. Тому, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на дослідженні зарубіжного досвіду формування антикорупційної політики у розвинутих країнах світу.

Велика Британія у протидії корупції має власну багаторічну історію та існуючі традиції. Система запобігання корупції Великобританії характеризується певною специфікою, зокрема: однією з новел антикорупційного законодавства є норма, яка передбачає відповідальність компаній за нездатність запобігти даванню хабара її співробітниками; положення Закону про майно, отримане злочинним шляхом 2002 р.

визначає право на конфіскацію майна отриманого шляхом вчинення злочинів корупційної спрямованості; громадський контроль за антикорупційною діяльністю здійснюється неурядовими організаціями, а також засобами масової інформації; існує інститут заохочення доносів і створення атмосфери нетерпимості до корупції як прояву деструктивної поведінки у суспільстві; заборона старшим співробітникам держслужби протягом 2 років після звільнення чи виходу на пенсію займатися приватним підприємництвом, консультувати приватних підприємців, влаштовуватися на роботу до компаній, що мають суміжну діяльність з відомством, з яким пов'язана минула діяльність співробітника. Система органів державної влади, що займається протидією корупції, фактично включає всю структуру кримінального правосуддя. Запобіганням корупційним правопорушенням, пов'язаним з викраденням грошових коштів, займається Міністерство фінансів і Національне бюро аудиту [103, с. 194].

Досить показовим прикладом виваженої імплементації європейського комунітарного права в національне законодавство та застосування запобіжних інструментів протидії політичній корупції в системі державного управління є досвід Фінляндії. Так, у Фінляндії не існує спеціальної стратегії стосовно протидії політичній корупції в органах державної влади. Так само не існує спеціальних антикорупційних законів. Замість цього в країні діють запобіжні антикорупційні норми, виписані в низці правових актів про державну службу та фінансування політичних партій. Конституція Фінляндії забезпечує гарантії проти зловживання державною владою. Зокрема, вона регламентує рішення про призначення високопоставлених урядових чиновників. Воно приймається на конкурсній основі та враховує спеціальні вимоги до етики й моралі. Відповідно Закон «Про державних цивільних службовців» 1994 р. передбачає подання публічними службовцями декларації про участь у комерційній діяльності, особистих позиках, майні, додатковій роботі. Закон «Про перевірку безпеки» визначає умови з перевірки даних осіб, які подають заяву на зайняття певної посади. Слід визнати, що найменш

враженою політичною корупцією в Європейському Союзі цю країну робить більшою мірою не вплив європейських комунітарних норм, а прозорість національного державного управління, істотний рівень політичної культури посадовців, значна громадська активність (її роль виконує у Фінляндії ЗМІ), а також висока довіра громадян до органів влади [104].

Сполучені Штати Америки створили дієву систему заходів адміністративно-правового впливу, спрямовану на протидію корупції, але не тільки в межах кордонів держави. До антикорупційних заходів США відносяться: постійний контроль за обов'язковим декларуванням фінансових доходів та видатків службовця за рік; кримінальна відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб за корупційну діяльність; перевірка державних службовців на поліграфі; відсутність імунітету для посадових осіб будь-якого рівня, включно президента, сенаторів та конгресменів [105, с. 41]; заборона державним службовцям отримувати цінні подарунки; наявність інституту донесення про випадки корупції в органах державної влади, а також законодавчий захист даних осіб від звільнення та дискримінації відповідно до Закону «Про громадянські ініціативи» 1989 р.; діяльність спеціально призначеного співробітника в кожному відомстві виконавчої влади для здійснення координації та контролю за додержанням посадовими особами норм етичної поведінки; чіткий розподіл функцій між органами, які здійснюють антикорупційну діяльність; законодавча регламентація діяльності лобістів, що регулюється Законом «Про федеральне регулювання лобістської діяльності»; активна громадська діяльність, широке залучення діяльності неурядових організацій; безперешкодне висвітлення проблем корупції у засобах масової інформації; звітування політичних партій про фінансування передвиборчої кампанії [103, с. 195].

Як бачимо, одними з пріоритетних заходів з формування та реалізації антикорупційної політики України на наступні роки є вдосконалення правового регулювання питань запобігання та протидії корупції, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та у приватному

секторі, посилення інституційної спроможності державних органів, повноваження яких спрямовані на подолання корупції, а також запровадження правової антикорупційної освіти. Зміст такої освіти має бути спрямований на роз'яснення: суті антикорупційної політики, окремих найбільш важливих антикорупційних заходів та положень антикорупційного законодавства; негативних наслідків корупції як для суспільства та держави загалом, так і для кожного громадянина; соціальної та правової суті корупції, найбільш типових форм корупційних проявів; найбільш поширених (типових) корупційних ситуацій, які можуть виникати у повсякденному житті, та правових засобах їх уникнення або виходу з них; повноважень державних органів, їх посадових та службових осіб, у тому числі повноважень правоохоронних органів, зокрема у сфері протидії корупції; видів корупційних правопорушень та відповідальності за їх вчинення; шляхів та форм розвитку інститутів громадянського суспільства [106, с. 19].

Крім того, необхідно імплементувати до законодавства України положення нормативно-правових актів ЄС та найкращих практик з питань:

- розшуку та виявлення активів, на які може бути накладено арешт у судовому провадженні в цивільних та кримінальних справах;
- повернення (стягнення) активів, здобутих злочинним шляхом (у тому числі корупційним), на користь держави;
- повернення до України активів, що прямо чи опосередковано походять з України, здобуті злочинним шляхом (у тому числі корупційним), та надалі примусово стягнуті за рішеннями закордонних юрисдикційних органів на користь іноземних держав;
- розподіл зазначених вище активів між іноземними державами та Україною [107].

ВИСНОВОК

У сучасному світі протидія корупції – це надзвичайно актуальна проблема для багатьох країн, у тому числі і для України. Корупція негативно впливає на економіку та становить загрозу національній безпеці. Успішна протидія корупції має підвищити довіру громадськості до влади та позитивно вплинути на економічний розвиток України.

Правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні зазнало суттєвого розвитку протягом 2013 – 2015 років. Було прийнято ряд нових нормативних актів, в тому числі тих, які є передовими у сфері запобігання і протидії корупції навіть для країн-світових лідерів. В рамках загальнодержавної Антикорупційної стратегії створено нові органи (в тому числі спеціалізовані органи) по боротьбі із корупцією. Тим не менш цього недостатньо для викорінення загальнонаціональної проблеми.

Законодавство про відповідальність за корупційні правопорушення в Україні значною мірою відповідає міжнародним стандартам, про що свідчить звіт Групи держав проти корупції (GRECO) за результатами 3-го раунду оцінки України, затверджений у грудні 2013 року.

Крім того, для досягнення позитивного ефекту, який полягає у зменшенні рівня корупції доцільно запозичити міжнародний досвід протидії корупції.

Звернемо увагу на досвід Польщі в якій ще в 2002 році була розроблена та прийнята урядом програма по боротьбі з корупцією.

Увесь період запобігання корупційним проявам умовно ділять на три етапи. Перший етап характеризується діяльністю по інформуванню громадськості з питань корупції, заохочення населення до етичної поведінки, впровадили механізми боротьби з корупцією в державній адміністрації. Цей етап був початковим та перед ним ставилось завдання по виявленню корупційних правопорушень. Розглянемо наступний етап в якому протягом 2005-2009 років узгоджували заходи по дотриманню антикорупційних законів, підвищували рівень обізнаності громадськості, створювали прозорі структури державного управління.

На третьому етапі, що тривав 2012 по 2016 роки було на меті прийняття законодавства про лобізм та конфлікт інтересів, залучити до боротьби з корупцією неурядові організації, здійснювати дії превентивного характеру.

Успішність боротьби з корупцією в Польщі пов'язана з такими чотирма основними факторами як прозорість публічної сфери, контроль за політикою, персональна громадянська активність та активність засобів масової інформації.

На основі нашого аналізу стає зрозуміло, що боротьбу з корупцією в Сінгапурі вважають найефективнішою, та такою, що сприяє розвитку економіки.

Основним напрямом антикорупційної політики Сінгапуру є зменшення стимулів для вчинення корупційних дій, таким чином ведеться ефективна робота над знищенням передумов виникнення корупційних ризиків. Можна виділити ряд антикорупційних принципів такої стратегії:

- Принцип стосується оплати праці, яка має ґрунтуватись на показнику середньої заробітної плати осіб, які успішно працюють в приватному секторі;
- Строгість в справах про корупцію вчинених високопоставленими урядовцями;
- Щорічна звітність посадовців про майно, активи борги, прокурор має право здійснити перевірку розрахункових рахунків особи, що підозрюється у порушенні Акту про запобігання корупції;
- Ліквідуються зайві адміністративні перепони для розвитку економіки.

Досвід багатьох країн показує, що активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, є головною передумовою виявлення корупційних правопорушень і ефективності антикорупційних заходів. Але ефективної системи впливу на ситуацію у сфері попередження та виявлення корупції з боку різних інституцій громадянського суспільства, зокрема неурядових організацій, до цього часу в Україні не створено. У численних нормативно-правових актах щодо боротьби з корупцією взагалі не закладено реальних правових механізмів, які б дозволяли громадським об'єднанням і окремим громадянам впливати на корупційні прояви правовими заходами.

Погоджуємось з думкою деяких вчених, що цілями антикорупційної політики в Україні має стати зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави від загроз, пов'язаних із корупцією, за допомогою виконання таких завдань:

- попередження корупційних правопорушень;
- створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, що мають публічний статус;
- забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами;
- відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями;
- моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики;
- формування антикорупційної суспільної свідомості;
- сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції і корупціогенні фактори, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації;
- створення стимулів до заміщення державних посад, посад державної і муніципальної служб непідкупними особами.

Одними з пріоритетних заходів з формування та реалізації антикорупційної політики України на наступні роки є вдосконалення правового регулювання питань запобігання та протидії корупції, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та у приватному секторі, посилення інституційної спроможності державних органів, повноваження яких спрямовані на подолання корупції, а також запровадження правової антикорупційної освіти. Зміст такої освіти має бути спрямований на роз'яснення: суті антикорупційної політики, окремих найбільш важливих антикорупційних заходів та положень антикорупційного законодавства; негативних наслідків корупції як для суспільства та держави загалом, так і для кожного громадянина; соціальної та правової суті

корупції, найбільш типових форм корупційних проявів; найбільш поширених (типових) корупційних ситуацій, які можуть виникати у повсякденному житті, та правових засобах їх уникнення або виходу з них; повноважень державних органів, їх посадових та службових осіб, у тому числі повноважень правоохоронних органів, зокрема у сфері протидії корупції; видів корупційних правопорушень та відповідальності за їх вчинення; шляхів та форм розвитку інститутів громадянського суспільства.

Після проведеного нами дослідження пріоритетами для нашої держави можуть стати наступні пропозиції:

1) діяльність спрямована на підвищення правової свідомості громадян, поширення етичних правил неприйнятності корупції, проведення освітніх програм;

2) створити умови невідворотності покарання для корупціонерів, не залежно від їх політичної сили;

3) запозичення міжнародного досвіду протидії корупції;

4) приведення у відповідність із Конвенцією ООН проти корупції статтю 368² Кримінального кодексу України (Незаконне збагачення). Одночасно з кримінально-правовими інструментами притягнення до відповідальності за незаконне збагачення необхідно запровадити і цивільно-правові: стягнення за позовом прокурора (спеціально уповноваженого антикорупційного органу) в дохід держави майна, законність походження якого особа не може довести в установленому законом порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Robert C. Tilman Emergence of Black-Market Bureaucracy: Administration, Development, and Corruption in the New States / Tilman, Robert C // Public administration review. – 1968. – № 28 (5may). – P. 437-444.
2. China and ibn Khaldun; Syed Hussein Alatas, The Sociology of Corruption: The Nature, Function, Causes, and Prevention of Corruption. -Singapore: Times Books, 1980. – 77 p.
3. Аристотель. Собрание сочинений: в 4 т. / Аристотель. – М., 1983.– Т 4. – 320 с.
4. Памятники римского права. – М. : Зерцало, 1997. – 164 с.
5. Бартошек М. Римское право : определения, понятия, терминология / М. Бартошек. – М.: Политиздат, 1989. – 320 с.
6. Дигесты Юстиниана. – М., 1984. – 292 с.
7. Цицерон Марк Туллий. Диалоги: О государстве; О законах. 2-е изд., репр. с 1966 / Марк Туллий Цицерон – М., 1994. – 223 с.
8. Монтескье Шарль Луи. Избранные произведения / Шарль Луи Монтескье. – М. : Политиздат, 1955. – 799 с.
9. Б'янкамария Фонтана. Витоки давньої традиції / Фонтана Б'янкамария // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1996. – №8. – С. 8-9.
10. Нурутдинов А. З. Гражданское общество в истории политической мысли Европы: от античности до первой трети XIXвека / Азат Закитович Нурутдинов // Международный исторический журнал. – 2000. – № 10.– С. 42-56.
11. Кирпичников А.И. Взятка и коррупция в России. / А. И. Кирпичников – Санкт-Петербург : Альфа, 1997. – 352 с.
12. Про посилення боротьби з хабарництвом та розкраданням народного добра : закритий лист ЦК КПРС від 29 березня 1962 р. // КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898-1971 р.р. / за заг ред. П.М. Федосєєва і К.У. Черненко. –К.: Політвидав України, 1981. – Т.8 : 1959-1965. – 340 с.

13. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с.
14. Плющ Л. Гласність і період після гласності / Л. Плющ // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1996. – №8 (серпень). – С. 30-32.
15. Законодавство України про боротьбу з корупцією. – Харків, 2006. – 167 с.
16. Донатела дела Порта. Брудні оборудки: учасники ресурси та механізми політичної корупції / Донатела дела Порта, Альберто Ванучі. – К. : К.І.С., 2006. – 302 с.
17. Политическая энциклопедия: в 2т – М. : Мысль, 1999. – Т. 1: А-М. – 751 с.
18. Юридический словарь. – М. : Информ, 1988. – 740 с.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. – К. : Укр. Енцикл., 2001. – Т. 3. – 790 с.
20. Тихомиров Л.В. Юридическая энциклопедия. / Л.В. Тихомиров, М.Ю. Тихомиров. – М., 1997. – 460 с.
21. Криминология : учебник для вузов / [под ред. д.ю.н., проф. А.И. Долговой]. – М., 2002. – 848 с.
22. Кузнецова Н.В. Коррупция в системе уголовных преступлений. Круглый стол // Вестник МГУ. – 1993. – №1. – С. 32.
23. Волженкин Б.В. Коррупция. / Б.В. Волженкин – СПб. : С.- Петербург. Юр. ин-т Генеральной Прокуратуры Российской Федерации, 1998. – 350 с.
24. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовно-правовые криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьба с ними. / Л. В. Багрий-Шахматов – Одеса : Латстар, 2001.– 530 с.
25. Мельник М. Корупція : проблеми визначення сутності і поняття / Мельник М.І. // Вісник академії правових наук України. – 1997. – №3. – С. 76-86.
26. Сатаров Г. Россия коррупция: кто кого? / Сатаров Г., Левин А. [брошюра] // Российская газета – М., 1998. – 20 ноября. – № 221.– 15 с.
27. Holmes L. Corruption and Crises in Post-Communist States. The Report on the International Conference «Corruption in Modern Politics» / L. Holmes – Great Britain, London, 1996. – November 14-16. – P. 7.

28. Станик В. Проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні / В. Станик // Вісник Академії правових наук України. - X., 2001. – Вип. 2. – С. 163-168.

29. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

30. Новоселов А.Б. Опыт Финляндии и других цивилизованных стран // Материалы международной научно-практической конференции «Пути и перспективы преодоления коррупции в странах СНГ», (Киев, 24 ноября 2004 г.) / А.Б. Новоселов // Громадська експертиза : Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – К. : 2004.– Вип. 4. – С.16-18.

31. Практичні заходи боротьби з корупцією, підготовлені Економічною та Соціальною Радами Секретаріату ООН // Матеріали восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження із правопорушниками (Гавана, Куба. – 27 серпня-7 вересня 1990. – ООН). – Нью-Йорк, 1991. – 170 с.

32. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності»: Указ Президента України від 11 вересня 2006 року №742/2006 // Урядовий кур'єр від 20.09.2006 р. – №175.

33. Антикорупційна інфраструктура // Громадська організація Інститут прикладних гуманітарних досліджень. - [Електронний ресурс]. - режим доступу : http://www.iahr.com.ua/./works_docs/122.pdf

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07.04.2011 № 3207-VIII Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 41, ст. 414

35. Joint First and Second Evaluation Rounds. Evaluation report of Ukraine. Adopted by GRECO at its 32nd Session, Strasbourg 19 – 23 March 2007

36. Потенціал застосування новітніх інформаційних технологій у посиленні антикорупційних журналістських розслідувань в Україні: Аналітична записка

Українського інституту публічної політики. - [Електронний ресурс]. - режим доступу: <http://ti-ukraine.org/what-we-do/research/5215.html>

37. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання корупції» від 06 жовтня 2014 року. - [Електронний ресурс]. - режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52247&pf35401=314218>

38. Закон України « Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

39. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

40. Джо Байден виступив в Верховній Раді: Главные цитаты // Официальный сайт 112.ua. - [Электронный ресурс]. - режим доступа: <http://112.ua/statji/dzho-bayden-vystupil-v-verhovnoy-rade-glavnye-citaty-277375.html>

41. Бортник С.М. Запобігання корупційним схемам у сфері бюджету / С.М. Бортник // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». - 2015. - Вип. 4. - С. 45-56.

42. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ, 2012. – 237 с.

43. Конституція України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show//254к/96-вр>.

44. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки [Електронний ресурс]: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

45. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні: навчальний посібник для студентів вузів / І. С. Бондар [та ін.]. Київ: Ліра-К, 2016.

46. Павленко С.О. Деякі аспекти вдосконалення антикорупційного законодавства / С.О. Павленко // Використання спеціальних знань під час

розслідування корупційних правопорушень : матеріали круглого столу (Київ, 20 листоп. 2014). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 71 – 74.

47. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної антикорупційної політики / [Р. Г. Рябошапка, О. С. Хмара, А. В. Кухарук та ін.; за заг. ред. А. В. Волошиної]. – К., 2015. – 268 с.

48. Задорожний С.А. Механізм запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дис. ... д-ра іст. наук / Задорожний Сергій Анатолійович. – К., 2016. - 246 с.

49. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний документ від 31.10.2003 р. (Ратифіковано Законом України від 18 жовтня 2006 р. № 251-V) // Відомості Верховної Ради. - 2007. - № 49. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4rada.gov.ua>.

50. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 129–133.

51. Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією [Електронний ресурс] // Transparency International. – 2016. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/media-about-us/6477.html>. – Назва з екрана.

52. Аналітична довідка про стан і основні тенденції криміногенної та безпекової ситуації в Україні у I півріччі 2016 року / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. – Київ : МВС України, 2016. – 52 с.

53. Василевич В. В. Тенденції корупційної злочинності в Україні / В. В. Василевич // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 25–28.

54. Transparency International: Україна за рік здобула лише один бал у Індексі сприйняття корупції [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 2016. Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/transparency-international>. – Назва з екрана.

55. Transparency International Ukraine: Індекс сприйняття корупції-2018 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprujnyattu-a-koruptsiyi-2018/> – Назва з екрана.

56. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Т. В. Ільєнок // Юридична наука. – 2013. – № 2. – С. 71–77.

57. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія / О. Ю. Бусол. – Київ : Ін Юре, 2014. – 564 с.

58. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гарашук, А. О. Мухатаєв. – Харків : Право, 2010. – 144 с.

59. Юридична газета online: Антикоруційні програми як складова системи запобігання і протидії корупції [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/antikorupciyni-programi-yak-skladova-sistemi-zarobigannya-i-protidiyi-korupciyi.html> – Назва з екрана.

60. Національне агентство з питань запобігання корупції: Антикоруційні програми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/uk/department-organizatsiyi-roboty-iz-zarobigannya-ta-vyuvlennya-koruptsiyi/pravove-zabezpechennya/> – Назва з екрана.

61. Сайт міжнародної організації Transparency International/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>.

62. Підбережник Н.П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі / Н.П. Підбережник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_36_23.

63. Івасенко С.Н. Оценка коррупционных рисков: методологические подходы [Текст]/ С. Івасенко // *Leges i viae* («Закон и Жизнь»): международный науч.-практ. правовой журн. – 2014. – № 8/2. – С. 58–62.

64. Козак Л. С. Формування у суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції як базисна складова механізму реалізації антикорупційної стратегії в

Україні [Текст] / Л. С. Козак, О. В. Федорук // Економіка та управління на транспорті. – 2016. – Вип. 3. – С. 15–31.

65. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М.І. Мельник. – К.: Парламентське вид-во, 2000. – 256 с.

66. Довжанин В. М. Правове регулювання запобігання та протидії корупції за законодавством США / В. М. Довжанин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13\(1\)__28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13(1)__28).

67. Саенко Ю. К. К вопросу о создании системы показателей современного состояния общества / Ю. К. Саенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – № 3. – С. 26–30.

68. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції. [Електронний ресурс]. // Антикоруційний портал «Stepup.press». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stepup.press/antikorculture/item/412-mijnarodnij-dosvid-shodozapobigannja-ta-protidiji-korypcii>

69. Турчинов К. О. Політична корупція. Причини виникнення та правові механізми її подолання / К. О. Турчинов // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2017. - № 3. - С. 19-23.

70. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією / М.І. Мельник // Право України. – 1997. – № 11. – С. 111–115.

71. Сафоненко А. Визначення корупції – питання відкрите / А. Сафоненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.akmf.org.

72. Сычева В.А. Труденики четырех «маленьких драконов» (Южная Корея, Тайвань, Сянган (Гонконг) и Сингапур.). – М.: Наука; Главная редакция восточной литературы, 1991. – 135 с.

73. Ли Куан Ю. Сингапурская история: из третьего мира в первый. – М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2013. – 576 с.

74. Обрезанов С.А. Основные этапы и ключевые инструменты инновационного развития: на примере Сингапура / С.А. Обрезанов – Москва: РГАИС, 2011. – 116 с.
75. Prevention of Corruption Act [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.cpiib.gov.sg/legislation/prevention-corruption-act>
76. Харичева М.С. Международный опыт борьбы с коррупцией: Сингапур / М.С. Харичева // КЛЮИ МВД России. – 2011. – № 3(25). – С. 121–125.
77. Шмаль Л. Сингапурська модель протидії корупції: досвід для України / Л.М.Шмаль // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 110 – 118.
78. Сиротин А. «Лечение «заразной жадности»: борьба с коррупцией в Сингапуре» / А.Сиротин // Сборник статей «Мировой опыт борьбы с коррупцией. Можно ли его использовать в России?» / под ред. П.С. Филиппова. – СПб. : Норма, 2010. – 165с.
79. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей [Електронний ресурс] // Організація економічного співробітництва і розвитку: Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії, 2007. – 131 с. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/9/39972100.pdf>
80. Секреты успеха Сингапура: 12 статей доктора Марка Хонга Тат Сун, Чрезвычайного и полномочного посла Республики Сингапур в России и Украине. М.: 2000. – 174 с.
81. Дмитрук Б. П. Досвід антикорупційної політики як передумова ефективного розвитку економіки країни / Б. П. Дмитрук // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. – 2014. – № 2. – С. 7 – 14.
82. Балакарева І. М. Прозорість та відкритість державного управління як базовий міжнародно – правовий стандарт протидії корупції // Корупція в Україні: Питання протидії. – 2015. – №16. – С. 55 – 71.

83. Шкуропат О. В. Міжнародний досвід антикорупційної політики / О. В. Шкуропат // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 356 – 369.

84. Литвиненко В.І. Зарубіжний досвід організації та діяльності суб'єктів протидії корупції та можливості його використання в Україні / В.І. Литвиненко // Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал. – 2015. – №4. – С.175 – 181.

85. Моисеев В.В. Как использовать международный опыт борьбы с коррупцией в России / В.В. Моисеев // Политология: актуальные аспекты.– 2011. – № 1. – С. 115 – 120.

86. Севрук В. Г. Деякі аспекти протидії корупції в Україні / В. Г. Севрук // Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17 жовт. 2017 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 80-81.

87. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи / [Електро-нний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html>.

88. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія / Є. В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 368 с.

89. Мовчан А. В. Основні причини поширення корупційних явищ в органах державної влади України / А. В. Мовчан, М. А. Мовчан // Проблеми антикорупційної діяльності в Україні: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2015 р.) / МАУП. – К.: МП «Леся», 2015. – С. 73–76.

90. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 6.

91. Клочков В. Суть та заходи боротьби з корупцією // Прокуратура. Людина. Держава. –№ 7. –2005. –С. 88–94.

92. Клименко В. Посередництво як форма співучасті у вчиненні злочину (питання криміналізації) // Підприємництво, господарство, право. –№ 10. –2005. –С. 129–132.

93. Таций В.Я., Борисов В.И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – К., 2004. –Вип. 4. –С. 44–48.

94. Галкін О. Антикорупційне законодавство потребує кардинальних змін // Прокуратура. Людина. Держава. –2005. –№ 8. –С. 8–12.

95. Борисов В., Кальман О. Громадянське суспільство та питання подолання корупції // Вісн. акад. правових наук. –№ 2. –2005. –С. 168–173.

96. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики / Д. Г. Заброда // Право і безпека. – 2012. – № 2 (44). – С. 98–104

97. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / авт. кол.: А. М. Михненко (кер. авт. кол.), Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.; за ред. проф. А. М. Михненка. – К.: НАДУ, 2010. – 360 с.

98. Кушнар'єв І.В. Стратегія протидії корупції як складова антикорупційної політики / І. В. Кушнар'єв // Право і безпека. – 2012. – № 5 (47). – С. 177–181.

99. Положення про Національну раду з питань антикорупційної політики: Указ Президента України від 14 жовтня 2014 року № 808/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

100. Типове положення про уповноважений підрозділ(особу) з питань запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 року № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

101. Порядок підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 року № 1094 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

102. Дем'янчук В. А. Дискусійні аспекти оцінки ефективності антикорупційної політики України / В. А. Дем'янчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2017. – Вип. 6(2). – С. 17–20.

103. Трепак В. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу / В. М. Трепак// Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 193–201.

104. Тіньков А. Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС [Електронний ресурс] / А. Л. Тіньков – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>.

105. Лалаян К. Д. Зарубежный опыт противодействия коррупции/ К. Д. Лалаян// Налоговая политика и практика. – 2011. – № 7(103). – С. 40–44.

106. Дяченко О. П. Імплементация зарубіжного досвіду щодо формування антикорупційної політики України/ О. П. Дяченко// Інвестиції: практика та досвід. – № 17/2017. – С. 17–20.

107. Як Україна боротиметься з корупцією протягом наступних 3-х років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yak-ukrayina-borotimetsya-z-korupcieyuprotyagom-nastupnih-3h-rokiv.html>.